

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**GENÇLERDE BİREYSELÇİLİK İLE PSİKOLOJİK AYRICALIK ARASINDAKİ
İLİŞKİLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Demet Karaman

Danışman:
PROF. DR. AHMET AKIN

İSTANBUL - 2022

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Demet Karaman tarafından hazırlanan “GENÇLERDE BİREYSELÇİLİK İLE PSİKOLOJİK AYRICALIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet AKIN

Üyeler:

Doç. Dr. Mehmet BOYACI

Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKGÜL

Tez Savunma Tarihi: / / 2022

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “GENÇLERDE BİREYSELÇİLİK İLE PSİKOLOJİK AYRICALIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ağustos 2022

Demet Karaman

ÖN SÖZ

Günümüzde gençler arasında bireyselleşme eğiliminin geçmiş dönemlere göre artmış olduğu bilinen bir gerçektir. Yapılan birçok güncel araştırma bu gerçeği değişik yönleriyle ortaya koymaktadır. Bireyselleşme, kişilik gelişiminde önemli bir dönüm noktası olup sağlıklı tamamlanması gereken bir süreçtir. Anne babanın kolaylaştırıcı etkisiyle geçirilen bu süreçte istem ile karşıt istem arasındaki dengenin kurgulanması her birey için başarıyla gerçekleşmemektedir. Bireyselleşme ise, “bireylerin yararlarını toplumsal yararlardan daha üstün veya daha önemli sayan öğreti, tutum veya politikaların genel adı”dır. Bu anlayışta, bireyin kendi faydasına olan şey, toplum yararına olan şeyin her zaman önündedir.

Psikolojik ayrıcalık, kişinin kendi değerini yükseltmek için çaba sarf ettiği psikolojik bir süreç olup, yetenekleri ve potansiyeliyle örtüşmeyen iyimser beklentilere sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda kişi öz saygısını, öz güvenini yükseltirken, gerçeği yansıtmayan olumlu bir benlik algısı da geliştirebilmektedir. Bu durum, kişinin kendisini diğer kişilerden daha farklı, daha özel, daha ayrıcalıklı olarak algılaması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, gençlerin yaşayabilecekleri olası bireyselleşme problemlerini sahip oldukları psikolojik ayrıcalık bağlamında değerlendirebilecek çalışmalar son derece önemlidir. Bu çalışmada, gençlerdeki bireyselleşme eğiliminin önemli derecede artış göstermesinden hareketle, bunu etkileyen faktörlerin psikolojik ayrıcalık olgusu ile ilişkisi araştırıldı. Gençlerdeki “bireyselleşme” ile “psikolojik ayrıcalık” olguları arasındaki ilişki; cinsiyet, aile tutumları, akademik başarı, gelir düzeyi, fiziki görünümünden memnuniyet gibi demografik değişkenler açısından değerlendirildi. Bu bilgilerin aile danışmanlığı alanındaki uygulamalara destek vererek, aile içindeki birçok sorunun çözümüne yardımcı olacağı düşünülebilir. Bu çalışmanın sonuçlarının, akademik alandaki benzer çalışmalara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışması sürecimde hem akademik hem sosyal alanda desteğini esirgemeyen, bana olan güveni ve inancıyla öz farkındalığımı geliştirmeme dair önemli katkılar sunan Değerli Hocam Prof. Dr. Ahmet AKIN’a kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, çalışmalarım süresince beni daima destekleyen ve cesaretlendiren Değerli Eşim M. İhsan Karaman’a ve evlatlarıma da şükran borçluyum.

ÖZET

GENÇLERDE BİREYSELÇİLİK İLE PSİKOLOJİK AYRICALIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu araştırmanın amacı, gençlerde bireyselcilik ve psikolojik ayrıcalık arasındaki ilişkiyi incelemektir. 2020-2021 bahar döneminde Türkiye’deki 321 üniversite öğrencisine araştırmada kullanılan ölçme araçları uygulanmıştır. Bu öğrencilerin % 51,2 si kadın, % 48,8’i erkektir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği ve Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu, öğrencilerin aile tutumları, cinsiyetleri, yaşları, sosyoekonomik düzeyleri, sınıf düzeyleri ve akademik durumları hakkındaki bilgileri içermektedir. Bireyselcilik düzeylerini belirlemek amacıyla Akın ve Karaman (2019) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği; psikolojik ayrıcalık durumunu tespit etmek amacıyla Kaya, Akın ve Yüksel (2011) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS 20 paket programı kullanılarak; ANOVA ve t testi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği’nden aldıkları puanlar ile Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca; erkek üniversite öğrencileri, kadın öğrencilere göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik puanlarına sahiptir. Fiziki görünümünden hoşnut olmayan gençler, hoşnut olanlara göre daha yüksek Bireyselcilik puanlarına sahiptir. Ailesinin gelir durumu yetersiz olan öğrenciler, daha fazla geliri olanlara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık ve daha yüksek Bireyselcilik puanlarına sahiptir. Anne-baba tutumu otoriter olan gençler, demokratik olanlara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik puanlarına sahiptir. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği puanları, gençlerin akademik başarı düzeyine göre anlamlı derecede farklılık göstermemektedir.

Elde edilen bulgular ışığında araştırmadan elde edilen sonuçlar tartışılmış ve gelecekte yapılacak araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: bireyselcilik, psikolojik ayrıcalık, gençler, üniversite öğrencileri

ABSTRACT

EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN INDIVIDUALISM AND PSYCHOLOGICAL ENTITLEMENT IN YOUTH FROM THE STANDPOINT OF DIFFERENT VARIABLES

The aim of this research is to evaluate the relationship between individualism and psychological entitlement in young people. Measuring instruments used in this research were applied to 321 university students in Turkey in 2020-2021 spring semester. 51.2% of the subjects are women and 48.8% are men.

Personal Information Form, Youth Individualization Scale and Psychological Entitlement Scale were used as data collection tools in the study. The personal information form contains information about students' family attitudes, gender, age, socioeconomic level, class level and academic status. The individualism scale for young people whose validity and reliability study was conducted by Akın and Karaman (2019) was used to determine their level of individualism. Psychological entitlement scale, validity and reliability study of which was conducted by Kaya, Akın and Yüksel (2011), was used to determine the psychological entitlement status of the subjects. Using the SPSS 20 package program; the findings were analyzed by ANOVA and t test methods.

The findings obtained from the study showed that there was a statistically significant relationship between the scores of the participants from the Psychological Entitlement Scale and the scores they got from the Youth Individualization Scale. In the light of the findings obtained, the results of the study were discussed and suggestions were made for future research.

Keywords: individualism, psychological entitlement, youth, university students

İÇİNDEKİLER

Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	ii
Bildirim	iii
Ön Söz	iv
Özet	v
Abstract	vi
İçindekiler	vii
Tablolar Listesi	x
Bölüm I	1
Giriş	1
1.1. Problem Cümlesi	3
1.2. Alt Problemler	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
Bölüm II	5
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Literatür	5
2.1. Felsefeye Göre Birey ve İnsan	5
2.1.1. Platon'un "erdemli insanı"	5
2.1.2. Machiavelli'nin "erdemsiz bireyi"	5
2.1.3. Hobbes'un "çıkarıcı bireyi"	6
2.1.4. Rousseau'nun "uygar insanı"	6
2.1.5. Mill'in "özgür ve faydacı bireyi"	7
2.1.6. Nietzsche'nin "sürü insanı"	7
2.2. Bireyselcilik	9
2.2.1. Bireyselciliğin tanımı	9

2.2.2.Bireyselciliğin gelişimi ve önemi	10
2.2.3.Bireyselciliğin alt boyutları	10
2.2.4.Bireyselcilik kavramına kuramsal yaklaşımlar	12
2.2.5.Bireyselciliğin tarihi gelişimi	16
2.2.6.Bireyselcilik kavramını etkileyen faktörler	18
2.2.7.Bireyselcilik tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımı	18
2.3. Psikolojik ayrıcalık	21
2.3.1.Tanımı	21
2.3.2. Psikolojik ayrıcalık ölçekleri	22
2.3.3. Gençlerde psikolojik ayrıcalık	23
2.3.4. Psikolojik ayrıcalıkla ilişkili durumlar	24
2.3.5. Psikolojik ayrıcalık ve aile tutumları ilişkisi	26
Bölüm III	28
Yöntem	28
3.1. Araştırmanın Modeli	28
3.2. Araştırmanın Örneklemi	28
3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	29
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	29
3.3.2. Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği	29
3.3.3. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği	29
3.4. Araştırmanın İşlem Yolu	30
3.5. Veri Analiz Teknikleri	30
Bölüm IV	31
Bulgular	31

4.1. Katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık Puanlarının Gençlerde Bireyselcilik Puanlarıyla İlişkisinin İncelenmesi	31
4.2. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik için Betimleyici İstatistikler	31
4.3. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi	
4.4. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Fiziki Görünümden Hoşnut Olmaya Göre İncelenmesi	32
4.5. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Ailenin Gelir Durumuna Göre İncelenmesi	33
4.6. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Anne-Baba Tutumuna Göre İncelenmesi	34
4.7. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Akademik Başarı Düzeyine Göre İncelenmesi	34
Bölüm V	36
Tartışma ve Yorumlar	36
Bölüm VI	43
Sonuç ve Öneriler	43
Kaynakça	47
Ekler	53
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu	53
Ek 2. Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği Formu	54
Ek 3. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği Formu	56
Özgeçmiş	57

TABLULAR LİSTESİ

Tablo – 1. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Tablo – 2. Katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği Puanlarının Gençlerde Bireysencilik Ölçeği Puanlarıyla İlişkisini İncelemek İçin Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo – 3. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysencilik Ölçeği için Betimleyici İstatistikler

Tablo – 4. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysencilik Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine Yönelik Bağımsız Gruplar t- Testi Sonuçları

Tablo – 5. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysencilik Ölçeği Puanlarının Fiziki Görünümden Hoşnut Olmaya Göre İncelenmesine Yönelik Bağımsız Gruplar t- Testi Sonuçları

Tablo – 6. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysencilik Ölçeği Puanlarının Ailenin Gelir Durumuna Göre İncelenmesine Yönelik ANOVA Sonuçları

Tablo – 7. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysencilik Ölçeği Puanlarının Anne-Baba Tutumuna Göre İncelenmesine Yönelik ANOVA Sonuçları

Tablo – 8. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysencilik Ölçeği Puanlarının Akademik Başarı Düzeyine Göre İncelenmesine Yönelik ANOVA Sonuçları

BÖLÜM I

GİRİŞ

Özellikle son on yıllarda toplumsal hayat içinde daha fazla hissedilen ve değişik platformlarda irdelenen olgulardan biri de, bireylerin ve hatta giderek kitlelerin eskiye göre daha çok “bireyselleşme” eğilimi göstermeleridir. Toplumun hemen her kesiminde bu olgunun tesirleri ve yansımaları görünürken, doğal olarak “bireyselcilik” kavramının en çok dile getirildiği kesim ergenler ve gençlerdir. Literatürde, bireyselcilik eğiliminin toplumsal yapı, değerler sistemi ve kültürel altyapı ile ilişkili olduğuna dair pek çok çalışma yer almaktadır.

Bireyselleşme kavramını değerlendirirken, “bireyleşme”den de kısaca söz etmek gerekir. Psikoloji bilim dalında sık kullanılan bir kavram olarak “bireyleşme”, dengeli ve tutarlı bir kişilik oluşturma sürecine verilen addır. Kişi, bireyleştikçe, giderek, ana babasından ve çevresindeki diğer kişilerden ayrı bir benliğinin olduğu algısını kazanır. Carl Jung, kişilik gelişimi çalışmalarında, “bireyleşme” terimini çok sık kullanmıştır. Ayrı bir kişilik geliştirme süreci, ergenliğin önemli bir amacı olmakla birlikte, kişinin yaşamı boyunca da süren bir süreçtir. Sağlıklı tamamlanması gereken bir süreç olan bireyleşme, kişilik gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır. Ebeveynin desteği bu süreçte kolaylaştırıcı etki gösterirken, istem ile karşıt istem arasındaki denge her bireyde başarıyla kurulamamaktadır. Bireyleşme sürecindeki kişiler, istem gelişirken karşıt istemin de farkında olabilme şansını kayırırlarsa, olaylara sadece kendi açılarından bakabilmekte ve dolayısıyla sosyal ilişkilerde sorunlar yaşayabilmektedir.

Kahveci ve Sever’e (2016) göre, modern bir düşünce olan ‘bireycilik’, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında kapitalist üretim biçimlerinin yaygınlaşması, devlete yüklenen anlamın değişmesi ve şehirlerin büyümesiyle birlikte hayatımızı ve ilişkilerimizi köklü biçimde değiştiren bir faktör olmuştur.

Ünal ve Avcı (2019) da, Ulrich Beck’in “Bireyselleşme” adlı eserinde, özellikle Batı toplumlarında ‘kendi hayatını yaşamak’ dışında yaygın hiçbir arzunun kalmadığını, kişinin kendi hayatını yaşamak için verdiği günlük yaşam mücadelesinin Batı dünyasının kolektif bir tecrübesi haline dönüştüğünü vurguladığını belirtmektedir.

Bireyselcilik-toplulukçuluk kavramları farklı yerlerde, farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Hofstede’a göre bireycilik kişiler arası bağlantının zayıf olduğu, herkesin kendisi veya kendi ailesi ile ilgilendiği durum iken toplulukçuluk bireyciliğin tam tersi bir kavram olarak ele alınır.

Toplulukçuluk kavramında, kişilerin iç grubu sorgulamadan gruba sadakatla bağlandığı belirtilir (Brewer & Venaik, 2011; Şeker, 2005).

Bu konuda Erol'un (2018) tanımı ise şöyledir:

“ ‘Bireycilik’, bireyi önceleyen ve bireyin istek ve çıkarlarının, topluluğun veya daha özelde ailenin çıkarlarından daha önemli olduğu düşüncesine dayanan bir eğilim olarak tanımlanabilir. Ailecilikteki topluluğa ve/veya aileye yönelik aşırı bağlılık, yerini, modern toplumla ilişkilendirilebilecek olan bireycilik anlayışında bireyin özerkliğine ve eylemliliğine bırakmıştır.”

Öte yandan, kültürleri bireyci ve toplulukçu olarak tanımlamak, bireyin sosyal davranışlarını anlamada ve gelecekte ne yönde davranacağını tahmin etmede son derece işlevseldir (Uçar, 2017). Aynı kavramlara değerler açısından bakıldığında, Altıntaş'ın (2012) isabetle ifade ettiği gibi, değerlere toplum merkezli bakan düşünürlere göre birey merkezli yaklaşım faydacı anlayışın yansımasıdır ki burada birey kendi menfaatini öne çıkarmaktadır. Bu anlayışta, bireyin faydası daima toplumun faydasının önündedir. Halbuki, aslında modern birey kendi faydası için çaba gösterirken topluma da yarar sağlayabilir. Ancak bunun tersine toplumsal fayda, modern bireyin mutluluğuna katkıda bulunmaz. İşte, birey merkezli bu yaklaşım bencilliğe, toplumun diğer fertlerini görmezden gelmeye ve toplumun önemseydiği değerleri dikkate almamaya neden olmuştur.

Psikolojik ayrıcalık, kişinin kendi değerini yükseltmek için çaba sarf ettiği psikolojik bir süreçtir. Bu doğrultuda kişi öz saygısını, öz güvenini yükseltirken, gerçeği yansıtmayan olumlu bir benlik algısı da geliştirebilmektedir. Öte yandan kişinin diğer kişilere göre kendini çok fazla mükemmel ve ayrıcalıklı görmesi, psikolojik açıdan uyumsuz bir durum da oluşturabilmektedir.

Psikolojik ayrıcalık kişinin yüksek düzeyde olumlu benlik algısına ve yetenekleri ve potansiyeliyle örtüşmeyen iyimser beklentilere sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Kişinin, gerçekten hak edip etmediğini dikkate almadan, kendi arzu ettiği muameleyi görmesi gerektiğine dair istikrarlı bir inancı vardır. Başka bir deyişle, kendisinde psikolojik ayrıcalık algılayan kişinin, benlik algısının gerçeği yansıtmadığı ve yüksek düzeyde olumlu olduğu söylenebilir. Bu durum kişinin kendisini diğer kişilerden daha farklı, daha özel, daha ayrıcalıklı olarak algılaması halinde ortaya çıkmaktadır (Akbiyık, 2018; Harvey & Martinko, 2009).

Her yaş grubunda ve toplumsal kesimde psikolojik ayrıcalık algısı yüksek olanlar bulunmakla beraber, son on yıllarda genç kuşaklar içinde psikolojik ayrıcalık olgusunun eski nesillere

kıyasla dikkat çekecek oranda yüksek olduğu gözlenmektedir. Farklı etkenlere ve temellere sahip olsalar da, özellikle gençler arasında psikolojik ayrıcalık ve bireyselciliğin modern toplumun dışlıleri gibi birbirleri etrafında dönerek birbirlerini tamamladıkları söylenebilir.

Bu bilgiler ışığında, gençlerin yaşayabilecekleri bireyselcilik problemlerini, sahip oldukları psikolojik ayrıcalık bağlamında değerlendirecek ve ayrıca bu olguların diğersosyodemografik değişkenlerle bağlantısını irdeleyecek çalışmaların son derece önemli olduğunu söyleyebiliriz.

1.1. PROBLEM CÜMLESİ

Bu araştırmanın temel problemi; gençlerde bireyselcilik ve psikolojik ayrıcalık arasındaki ilişkiyi incelemektir.

1.2. ALT PROBLEMLER

Araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Gençlerin bireyselcilik düzeyleri ile psikolojik ayrıcalık düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?
2. Bireyselcilik açısından erkek ve kadın gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
3. Psikolojik ayrıcalık açısından erkek ve kadın gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
4. Bireyselcilik açısından akademik başarı düzeyine göre genç üniversite öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
5. Psikolojik ayrıcalık açısından akademik başarı düzeyine göre genç üniversite öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
6. Bireyselcilik açısından aile tutumlarına göre gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
7. Psikolojik ayrıcalık açısından aile tutumlarına göre gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

8. Bireyselcilik açısından gelir düzeyleri farklı olan gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
9. Psikolojik ayrıcalık açısından gelir düzeyleri farklı olan gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
10. Bireyselcilik açısından fiziki görünümlerinden hoşnutluklarına göre gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
11. Psikolojik ayrıcalık açısından fiziki görünümlerinden hoşnutluklarına göre gençler arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kişilik gelişiminde önemli bir dönüm noktası olan “bireyleşme” süreci, bir takım olumsuz gelişmeler sonucunda, modern toplumun çıkmazlarından biri olan “bireyselcilik” eğilimiyle devam edebilmektedir. Bireyselcilik ve toplulukçuluk kavramları bulundukları kültürün bazı özelliklerinden etkilenmektedir. Bununla beraber, batıdan doğuya dünyanın farklı kültür havzalarında ve toplumlarında son on yıllarda “ben nesli” kavramında ifadesini bulan bir “bireyselcilik” eğilimi tartışma götürmez şekilde ağırlığını artırmaktadır.

Öte yandan, yine ergen ve gençlerin bilhassa yanlış anne-baba ve çevre etkileşimleri/tutumları sonucunda kendilerinde “psikolojik ayrıcalık” algılamaları son yılların öne çıkan toplumsal sorunları arasında yer almakta ve ön görülemeyen farklı olumsuzluklara da kapı açmaktadır. Gerek bireyselcilik gerekse psikolojik ayrıcalık olgularının, yetişkin yaş gruplarından daha ziyade ergen ve gençleri içine aldığı da hem toplumsal gözlemlerin hem araştırmaların ortaya koyduğu bir başka gerçektir.

İşte ergen ve gençlerde “bireyselcilik” ve “psikolojik ayrıcalık” gibi modern zamanların sıklıkla karşılaşılan iki ayrı sorununu birbiriyle karşılaştırmalı olarak inceleyen araştırmalara alan yazınında oldukça nadir rastlanmaktadır. Çalışmamız bu bakımdan önem arz etmekte ve psikoloji literatürüne katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

2.1. FELSEFEYE GÖRE BİREY VE İNSAN

2.1.1. Platon'un “Erdemli İnsanı”

Platon insan anlayışını erdemli insan üzerine oturtur. Bu yönüyle Platon'un insan anlayışı, Rönesans dönemiyle birlikte şekillenen insan anlayışlarına nazaran farklı bir yere konulmalıdır. Nitekim Rönesans ve sonrasında hâkim olan insan anlayışlarına baktığımızda erdemsiz, çıkarıcı, kendi iyisi olan, zamana ve mekâna göre değerleri değişen, sürekli özgürlük ve eşitlik naraları atan bir insan anlayışıyla karşı karşıya kaldığımızı görebilmekteyiz (Taş, 2013).

Platona göre, insan, “gereksinimleri olan bir varlıktır”. Bu yönüyle insanın varlığını sürdürmesi için birden çok gereksinimini karşılaması gerekir. İnsanların bu gereksinimlerini tek başlarına karşılayabilmesi mümkün olmadığından, birbirlerinin yardımına ihtiyaç duymaları kadar tabii bir durum yoktur. Birbirlerinin yardımına ihtiyaç duyan insanlar bu amaç doğrultusunda ortak yaşam oluştururlar (Platon, 2005).

Platon'un insan anlayışı toplumsal iş bölümüne dayanır. Herkesin kendine düşen görevi en iyi şekilde yapması ve bunu toplumun hizmetine sokması o kişinin değerini belirler (Platon, 2005). Erdemli insan, kendi içinde adaleti sağlamış, ölçülü ve bilge bir kişiliktir. Platon'da aristokrasi dışındaki tüm siyasal sistemler aristokrasinin bozulmuş halleridir ve bu siyasal sistemin insan modelleri de aristokrasinin erdemli insanından keskin bir kopuşun başlatıcılarıdır. Bireycilik açısından değerlendirecek olursak, erdemli insandan kopuşun, modern birey anlayışının doğuşuna zemin hazırladığını söylenebilir. Platon'un felsefesine oturttuğu insan anlayışının erdemli insan olduğunu yinelemekte fayda vardır. Bu tür insan doğruluktan ayrılmaz, genelin çıkarını düşünür ve her daim bilgeliğin peşinden koşar (Taş, 2013).

2.1.2. Machiavelli'nin “Erdemsiz Bireyi”

Niccolo Machiavelli'nin birey anlayışı modern birey anlayışının temelini oluşturmaktadır. Bu birey anlayışı Platon'un insan anlayışına nazaran erdemden uzak, toplumsallığa önem vermeyen, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen, zamana ve mekâna göre değerleri ve iyisi değişebilen, güvensiz, yalancı ve düzenbaz bir tasarımdır. Machiavelli'nin modern ve erdemden yoksun bireyi, Platon'un erdemli insanından keskin bir kopuşun başlangıcıdır (Taş, 2013).

Machiavelli, insanların üstün bilgisine ve iradesine rağmen, yaşamı düzenleyemeyeceği savının kısmen doğru olduğuna inanır. Ona göre insanlar bir yanıla özgür, bir yanıla da özgür

değildir. İnsanların yapması gereken şey, her iki durumda da karakterini değişen zamana ve koşullara ayak uydurabilecek hale getirmektir.

Machiavelli'nin insan (birey) anlayışı her şeyin mubah olduğu savına dayanmaktadır. Bu anlayış modern ve özgür birey anlayışının temelidir. Machiavelli'nin "Hükümdar"ında olduğu gibi, birey de kendi varlığını sürdürmek, çıkarlarını korumak isteyen ve bu uğurda gerekirse herkesi ve her şeyi araç olarak kullanabilecek, koşullara ve zamana göre değişebilecek iyilere sahip, esnek bir karakter sergileyen insandır. Yaptığı işin ahlaki ve toplumsal yanını hiç bir şekilde düşünmeyen biridir (Machiavelli, 1998).

2.1.3. Hobbes'un "Çıkarıcı Bireyi"

Hobbes'un birey anlayışı Machiavelli'nin birey anlayışının devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Bu birey anlayışı da Machiavelli'deki gibi erdemsiz, çıkarıcı ve kaypaktır (Taş, 2013).

Hobbes'un felsefesinin temel dayanağı insanın varlığını sürdürmesi, devam ettirmesidir. Bu durumdan dolayı birey varlığını devam ettirmeye yönelik olan her şeyi ister, arzular. Bunun tam tersi olarak da varlığını tehlike altına alacak her türlü şeyden kaçır, ondan tiksindir. Hobbes, mutluluğu istemlerin doyurulması ve doyurulan bu istemlerin verdiği haz olarak görür. Ona göre insanın tüm eylemlerinin kaynağı, her zaman hazza yöneliktir denilebilir.

Hobbes'un birey anlayışına baktığımızda, bunun "bireysel yarar"a dayalı bir insan anlayışı olduğunu görmekteyiz (Hobbes, 2005).

2.1.4. Rousseau'nun "Uygar İnsanı"

Rousseau, iki farklı eşitsizlik türü olduğunu belirttiği gibi insanın da ikiye ayrıldığını belirtir. Bunlar vahşi insan ve uygar insandır.

Rousseau, gerek vahşi insanın gerekse uygar insanın en temel özelliğinin varlığını sürdürme güdüsü olduğunu söyler. Bu özellik, doğal durumda yani vahşi insanda daha belirgin iken, uygar dönemde bunun üzerine ün kazanma, üstün tutulma arzusu gibi özellikler eklenir (Taş, 2013).

Ona göre; insana, davranışlarındaki içgüdünün yerine adaleti ve ahlakiliği verirek, sadece kendi arzu ve isteklerini düşünen bireyin yerine, ötekini de düşünen, toplumsal değerleri gözetir ve akla başvuran insanı koymuş oluruz (Roussesau, 2004).

2.1.5. Mill'in "Özgür ve Faydacı Bireyi"

Mill'in felsefesinin özünü bireycilik oluşturur. Devlet, toplum ve insanlık, bireyle birlikte ve birey için; bireyin mutluluğu için vardır. Mill, bireyin mutluluğunun ise hazzı dayalı, bireysel yararın korunduğu bir toplumsal yaşamda yattığını ileri sürer.

Amacı en yüksek iyiye, yani mutluluğa ulaşmak olan bireyin en temel özelliği “özgür” olmasıdır. Mill'e göre, devletin varlık sebebi de bireyin bu amaca ulaşabilmesi için gerekli özgürlük ortamını yaratmaktır (Mill, 2008).

Özetle, Mill, insanların asıl amacının mutluluk olduğunu, her şeyin bu amaç için bir araç olduğunu, erdemin ise insanları bu amaca yaklaştırdığı takdirde değerli olduğunu söyler. Her ne kadar bireyin kendi haz ve çıkarımı gözetmesi esas ise de, bir toplum içinde yaşayan bireyler toplumla bağını da koparmamalı ve diğer bireyleri de düşünerek hareket etmelidir. Bu etkileşim, bireyin bir yandan var olma koşulunu gerçekleştirmesini, diğer yandan da toplumun yararını gözetmesini sağlar (Taş, 2013).

2.1.6. Nietzsche'nin “Sürü İnsanı”

Friedrich Nietzsche'nin genel hatlarıyla felsefi anlayışına bakıldığında, onun her şeyi bir oluş ve akış halinde gördüğü söylenebilir. Buna paralel olarak Nietzsche'de, insan dâhil tüm varlıklar, bu oluş sürecinin bir parçasıdır. Oluş sürecinin bir parçası olmak, beraberinde bir düzenin veya sistemin olmadığını gösterir. Her şey sürekli bir değişim içindedir. Dolayısıyla Nietzsche bağlamında mutlak bir insan anlayışı dile getirmek mümkün değildir.

Mutlak bir tanım yapılamayan bireyin, çağımızda sürekli bir şekilde dillendirilen en temel özelliği “eşit” olduğudur. Nietzsche, bu düşünceyi yerden yere vurur ve bu düşüncenin bir hastalık olduğunu belirtir. Nietzsche'ye göre bütün bireylerin eşit olduğunu ve aynı haklara sahip olması gerektiğini söyleyen felsefe, içi boşaltılmış bir felsefedir. Eşit olmayan insanların yaşadıkları ortam, uzun süre birlikte aynı yerde, aynı gereksinimlere ihtiyaç duymaları, zamanla onlar arasında bir ortaklığa yol açmaktadır. Bu ortaklık eşitlik gibi gözükse de, aslında bu bireylerin varlıklarını sürdürmelerine yarayan, ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir işbirliğidir. Bu işbirliği veya ortaklığın dışında kalan bireylerle işbirliğinin içerisinde yer alan bireyler arasında zamanla bazı farklılıklar oluşmaya başlar. Bunun yanında birlikte yaşayan, ortak bir ruhu paylaşan bireylerde, ortak bir değer yargısı kavramı oluşur.

Nietzsche'ye göre insanların hepsinin en temeldeki amacı, her zaman daha fazla güçlü olmak, gücü elinde tutmak ve bununla hayata yön vermeye çalışmaktır. İnsanlar gücü nasıl elde edeceklerini çok iyi bilirler ve bu gücün “özgürlük”le elde edilebileceğinin farkındadırlar

(ekonomik özgürlük, politik özgürlük v.s). Güce ve buna paralel olarak özgürlüğe uzaktan bakmak, hiçbir zaman yeterli değildir (Taş, 2013).

Nietzsche şöyle der: *“İnsan bir kez belirli bir bağımsızlık derecesine ulaştı mı daha fazlasını ister; insanlar kendilerini güç derecelerine göre ayarlarlar: birey artık kendini sadece diğerlerinin eşiti olarak görmez, eşitlerini arar, kendilerini başkalarından ayırır. Bireyciliği, grupların ve organların oluşu izler; birbirine yakın eğilimler bir araya toplanır ve bir güç olarak aktif hale gelir; bu güç merkezleri arasında da zamanla anlaşmazlık, savaş, diğerinin güçlerinin farkında oluş, misilleme, yakınlaşmalar, hizmet alışverişinin düzenlenmesi meydana gelir. Sonuçta da bir rütbe düzeni.”* (Nietzsche, 2010).

Nietzsche’ye göre insanlar nitelikleri ve nicelikleri bakımından birbirlerinden farklıdır. Bazıları doğuştan daha güçlü bazıları ise daha güçsüzdürler. Nietzsche, bu zayıf korunmasız ve güçsüz olan insanları “sürü insanı” diye nitelendirir. Ona göre bu insanların hayatta tek amaçları ne koşulda olursa olsun varlıklarını devam ettirebilmektir. Güçsüz olan insanlar, zayıf, yalnız başına hayatta kalmayı beceremeyen, günü birlik yaşayan insanlardır. Bu yüzden sürekli topluluk içerisinde yaşamaya gereksinim duyarlar (Taş, 2013).

Nietzsche yaşamın temeline yerleştirmiş olduğu güç istenci kavramını kullanarak sürü insanının güçlü olmadığını, bu yüzden de varlığını devam ettirebilmek için diğer insanlara gereksinim duyduğunu söyler. Hayatta kendi başına yaşamaya cesareti olmadığı için, kendisine yaşamını en kolay sürdürebileceği bir yol aramaya başlar. Bunun için de kendisine sürüden bir yer açar. Sürü insanı, yaşamda gücü elde etmek için diğer insanlarla birleşerek toplumu oluşturur. Artık bu toplumda bireylerin hiçbir önemi yoktur. Önemli olan toplum ve toplumu oluşturan bu bireylerin topluma sağlamış olduğu faydadır (Nietzsche, 2008).

Nietzsche’nin sürü insanına ilişkin bu değerlendirmelerinde, bu insan tipinin, taşıdığı özellikler bakımından modern çağdaki “birey”e tekabül ettiği söylenebilir. Nitekim günümüz bireyine bakıldığında, bu canlı türünün, tıpkı sürü insanının yapmış olduğu gibi insana ait gerçek değerleri değersizleştirdiğini; kendi çıkarları doğrultusunda değerleri, içinde yaşadığı toplumun örf-adetlerini ve hatta dinini araçsallaştırdığını söylemek mümkündür. Böylesi bir birey, insani olanı aramaz ve yaşamı da insani olmaz. Nitekim eylemlerini, aklı değil, hazları yönlendirir. Yaşamının tek gayesini karnını doyurmak olarak görür. Onun için insan sadece, daha iyi bir yaşam sürmek için bir basamaktır (Taş, 2013).

2.2. BİREYSELÇİLİK

2.2.1. Bireyselciliğin Tanımı

Bireycilik veya bireyselcilik, Türk Dil Kurumunun tanımına göre; “bireylerin yararlarını toplumsal yararlardan daha üstün veya daha önemli sayan öğretisi, tutum veya politikaların genel adı”dır. Buna göre, insanın sahip olduğu hak ve özgürlüklerin kaynağı doğrudan “birey”in kendisidir (Taş, 2013).

Bireycilik düşüncesine göre bireyin yaşamı kendine aittir ve o uygun gördüğü gibi yaşamak, kendi kararı doğrultusunda hareket etmek, emeğinin ürününü korumak ve kullanmak ve seçtiği değerlerin peşinden koşmak için devredilemez bir hakka sahiptir. Bu düşünceye göre birey egemendir, kendi içinde bir amaç ve ahlâki kaygının temel birimidir (Biddle, 2012).

Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları farklı yerlerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Hofstede’ a göre, bireycilik kişiler arası bağlantının zayıf olduğu, herkesin kendisi veya ailesi ile ilgilendiği bir durum iken; toplulukçulukta, bunun tam tersine, kişiler içinde bulundukları gruba sadakatle bağlanır (Şeker, 2005).

Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları

Bireycilikte, insanlar kendi bulundukları ortamlarda özerk ve bağımsız olurlar. Kendi başarılarına öncelik verirler. Kendi bulunduğu grubun normlarından çok kendi hareketlerine önem verirler. Bireyselcilik, bireyler arası bağların sıkı olmadığı toplumlarda geçerlidir; her birey kendisi ve ailesine bakmakla yükümlüdür. Bireycilik yönü gelişmiş toplumlarda yaşayan kişilerde daha çok bireysellik ön plandadır. Bu şekilde yaşayan insanlar bağımsızlıklarına oldukça fazla düşkün olurlar. Örnek olarak; bireyselliği benimsemiş kültürdeki kişiler belli bir yaştan sonra kendi ayakları üzerinde bağımsız bir şekilde karar vererek durmaktadır. Diğer yandan kolektif toplumlardaki kişilerin ise, yaşadığı topluma uyum sağlama, yakınlarının fikirleriyle hareket etmekte davranışı içinde olduğu görülmektedir (Acartürk, 2016).

Bireyci ve kolektif toplumlara bakıldığında, kültür olgusu da anlamlı etkenlerden biridir. Araştırmacıların, çeşitli kültür ve toplumdaki bireyleri incelerken baz aldıkları en önemli konular arasında bireycilik ve toplulukçuluk kavramları bulunmaktadır.

Hofstede’in çalışmalarında görülen sonuçlardan biri de, Doğu kültüründeki toplumların bireyleri daha toplulukçu özellikler gösterirken, Batı kültürü ile yetişmiş bireylerin daha çok bireycilik değerlerinin ağır bastığı yönündedir. Bu anlamda yapılan çalışmalar ile ayırt edici sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde, Triandis’in çalışmalarına bakıldığında da, Kuzey ve

Batı Avrupa gibi, Kuzey Amerika gibi bölgelerin daha bireyci olduğu; buna mukabil Asya ve Afrika coğrafyasındaki ölkelerde daha çok toplulukçuluk değeriinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir (Acartürk, 2016; Triandis, 1998).

2.2.2. Bireyselciliğin Gelişimi ve Önemi

Bireycilik ve toplulukçuluk hem kuramsal hem de örgütsel çalışmalarda en çok incelenen kültürel farklılaşma unsurlarıdır (Triandis, 1998; Göregenli, 1995).

Triandis, 1980'lerin başlarına doğru bireycilik ve toplulukçuluk kavramlarını toplumsal açıdan tanımlamak için çalışmalara başlamıştır. Geert Hofstede'in "Kültürün Sonuçları" adlı kitabı ile kültürlerarası çalışmalarda sıklıkla kullanılmaya başlanan bireycilik ve toplulukçuluk kurgusu kabul görmüş ve muhtelif çalışmalara konu edilmiştir. Özellikle Triandis ve Hofstede'in çalışmaları ile bu iki kavram ciddi bir önem kazanmıştır (Acartürk, 2016).

Bireycilik ve toplulukçuluk kurgusunun böylesine önem kazanmasının nedenleri; kültürlerarası psikoloji perspektifinde ortaya çıkan etik yaklaşıma olan inanç ve Batılı toplumlardan farklılaşan toplumları anlayabilme çabasıdır (Göregenli, 1995).

İster bireyselci isterse toplulukçu olsun, toplum olgusunun oluştuğu bir dünyada, iki kavram üzerinde de bilgi sahibi olmak; insanın oluşumunu, gelişimini ve bu süreçteki yapılanmaları araştırmak herkese fayda sağlayıcı niteliktedir (Acartürk, 2016).

2.2.3. Bireyselciliğin Alt Boyutları

Bunu daha iyi anlamak için, hem bireyselciliğin hem de bunun karşıtı olan toplulukçuluğun dört alt boyutunu kavramak gerekir.

a) Yatay Toplulukçuluk:

Yatay toplulukçuluk özelliklerini taşıyan toplum veya bireylerde grup amaçlarının yanı sıra eşitlik de ön plandadır. Sosyal bir varlık olan insan, statü gibi toplumsal kavramlara önem vermektedir. Yatay toplulukçu kültürlerde bireyler, eşitlikçi bir çerçevede diğerleri ile dayanışma içinde olmaktadır (Acartürk, 2016).

b) Dikey Toplulukçuluk:

Dikey toplulukçu toplum veya bireyler grup amaçlarının önceliğinin yanı sıra hiyerarşik farklılıkları gözetirler. Bireyin, benliğini bir iç grubun parçası olarak gördüğü ancak bu iç grupta yer alan bireylerin birbirinden farklı statülerde olmalarından dolayı farklılaştıkları kültürel bir kalıptır. Benlik diğerlerine bağlı ancak farklıdır. Bu kültürel kalıpta eşitsizlik kabul

edilmiş olup, bireyler kendilerini diğerleri ile benzer görmemektedirler. İç grup için hizmet etmek ve kendini feda etmek bu kültürel kalıbın temelini oluşturmaktadır (Singelis, 1995).

Dikey toplulukçu toplumlarda ya da kültürel bağlamlarda (Örneğin; Kore, Japonya ve Hindistan) bireyler otoriteye uyum göstermeye ve kendi amaçlarını feda etme pahasına olsa dahi iç gruplarının birliğini korumaya ve bu grupların statülerini yükseltmeye odaklıdırlar. Basabe ve Ros'un (2005) çalışmalarına bakıldığında zaman, Protestanların bireyci, Budist toplumların toplulukçu ve Müslüman toplumların ise hiyerarşik özellikler taşıdığı saptanmıştır (Acartürk, 2016).

c) Yatay Bireycilik:

Özerk benliğin kabul edildiği kültürel bir kalıptır. Ancak birey aşağı yukarı diğerleri ile eşit statüdedir. Benlik bağımsız olup diğerleri aynıdır. Yatay bireyci toplumlarda (örneğin; İsveç, Danimarka ve Norveç), bireyler statü farklılıklarını vurgulamaktan kaçınmaktadırlar (Singelis, 1995; Acartürk, 2016).

d) Dikey Bireycilik:

Dikey bireyci toplum ve bireylerde ise rekabet, kazanmak ve statü önemlidir. Özerk benliğin kabul edildiği kültürel bir kalıp olup bireyler kendilerini diğerlerinden farklı olarak görmekte ve eşitsizliği, beklenen bir olgu olarak ele almaktadırlar. Rekabet bu kültürel kalıbın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Dikey bireyci toplumlarda veya kültürel bağlamlarda (örneğin; İngiltere ve Fransa) bireyler statülerini iyileştirmek ve kendilerini rekabet, başarı ve güç aracılığı ile diğerlerinden farklılaştırarak ön plana çıkma eğilimindedirler (Singelis, 1995; Şeker, 2005; Triandis, 1998).

2.2.4. Bireyselcilik Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar

a) *Carl Jung'un Ortak Bilinçaltı Kavramı:*

Kültürel ve psikolojik konuları araştırmış olan, bireyleri yakından inceleyen kuramcılardan biri de Carl Jung'tur. Kişilik kuramlarına da oldukça ilgi duyan bir kuramcıdır. Kişilik ile ilgili konuları kültür kavramı ile ele almıştır. Aynı zamanda ortak bilinçaltı konusu ile ilgili araştırmaları vardır.

Geçmiş yaşantılara, hikâyelere, toplumlara bakıldığında, şimdiki zamandakiler ile bazen benzerlikler olduğu görülmektedir. Farklı kültürler de buna dâhildir. Jung, nasıl bazı fiziksel özelliklerimizi atalarımızdan kalıtım yoluyla alıyorsak, bilinçaltı psişik özellikleri de aldığımızı söylemektedir. Ortak bilinçaltı ilkesel imgelerden oluşur. Ortak bilincimizde anne imgesi

olduğu için, yeni doğan bebekler hemen anneleriyle etkileşime geçerler. Yine atalarımızdan kalan bilinçaltı imgelerden dolayı, karanlığa tepki veririz. Jung bu imgelere arketipler adını vermiştir (Burger, 2004; Acartürk, 2016).

b) Hofstede’a Göre Bireyciliğin Toplumsal Normları:

Hofstede’in araştırmasında bireyci veya toplulukçu kültürlerle ilişkin saptanan özellikler, “Bireyciliğin Toplumsal Normları” şeklinde aşağıda olduğu gibi gösterilmektedir (Acartürk, 2016):

Yüksek Toplulukçuluk Eğilimi:

- “Biz” bilinci vardır.
- Ortaklaşa davranışa dönüktür.
- “Kimlik” toplumsal sisteme bağlıdır.
- Birey, örgütler ve kurumlara duygusal açıdan bağlıdır.
- Örgüte bağlı olma isteği; üyelik ülküsü vardır.
- Özel yaşam örgütler, kurumlar, ait olunan klanlar tarafından işgal edilmiş; görüşler önceden belirlenmiştir.
- Uzmanlık, düzen, görev, örgüt ya da klan tarafından sağlanan güvenlik önemlidir.
- Dostluklar kalıcı toplumsal ilişkiler aracılığıyla önceden belirlenir; ancak bu ilişkiler içinde saygınlık ihtiyacı vardır.
- Grup kararlarına inanılır.
- Değer ölçüleri bireyin grup üyesi olup olmamasına göre değişir; değerler özelleştirilir.

Yüksek Bireycilik Eğilimi:

- “Ben” bilinci vardır.
- Kendine dönük olmak vardır.
- “Kimlik” bireyin özelliklerine bağlıdır.
- Birey duygusal açıdan örgüt ve kurumlardan bağımsızdır.
- Bireyin gelişim ve başarı isteği; liderlik ülküsü.
- Herkesin özel yaşam ve farklı görüş hakkı vardır.
- Özerklik, çeşitlilik, zevk almak, bireysel mali güvenlik önemlidir.
- Özel arkadaşlıklara ihtiyaç vardır.

- Bireysel kararlara inanılır.
- Değer ölçütleri herkese uygulanmalı; değerler genelleştirilir.

c) Triandis'in Idiocentric-Allocentric Ayrımı:

Triandis bireysel düzeydeki analizler için, kültürel düzeydeki bireycilik ve toplulukçuluk kavramlarına karşılık gelmesi amacıyla "idocentric" ve "allocentric" terimlerini kullanmaktadır. Genel olarak, idocentric özellikler bireyci kültürle, allocentric özellikler ise toplulukçu kültürle özğüdür (Acartürk, 2016).

d) Bowen'ın Aile Sistemi Kuramı'na Göre Benliğin Farklılaşması Kavramı:

Bireylerin çevrelerinde karşılaştığı durumlar ve kişilik özellikleri uyum sağlama sürecini etkileyebilmektedir. Uyum sağlama sürecinde rol oynayabileceği öngörülen kişilik özelliklerinden biri de Bowen'ın Aile Sistemi Kuramı'nın yapısını şekillendiren benlik ayrımlaşması (farklılaşması) kavramıdır. Benliğin ayrımlaşması sürecinde ebeveynler ile kurulan temel ilişki önemlidir. Kuramda aile bir sistemdir ve her aile ferdi tek başına bir bireydir. Fakat yeri geldiğinde üyeler birbiriyle birleşmekte ve kaynaşmaktadır (Atalay, 2021).

Kendini farklılaştırma olarak adlandırılan benlik farklılaşması "Kişinin sahip olduğu duygusal ve entelektüel sistemlerden psikolojik olarak ayrılması ve bunun sonucu olarak köken ailesinden ve bağılı olduğu sosyal sistemlerdeki bireylerden kendini ayırması ve bağımsızlaştırmasıdır". Kendini farklılaştırma, bireyin benliğini tanımlaması ve kendini özgürleştirmesi sürecidir. Bu kavram, bireylerin ayrılma ve beraberlik olarak birbirine zıt iki doğal gücü kontrol altına alma ve dengede tutma becerisinden uyarlanmıştır. Beraberlik, bireyin sevgi ve kabul görmesini vurgularken, ayrılma, bireyin bireyselliğini gösteren bir güçtür. Birbirleriyle beraber hareket eden ailelerde, bu iki gücün dengeli bir şekilde bulunduğu söylenebilir (Mert ve Çetiner, 2018).

Bireyin gelişimi için önemli bir yere sahip olan benlik ayrımlaşması, içinde büyüdüğü köken ailesinden duygusal ve bilişsel olarak farklılaşması durumudur. Farklılaşan birey, düşünce ve duygular arasındaki farkı ayırt edebilir ve stresli durumlarda mantıklı hareket edebilir. Bunun olmaması durumunda birey, ailesinden gelen işlevsel olmayan davranış ve değer kalıplarını sonraki kuşaklara aktarmaya devam eder.

Benliğin farklılaşması kavramı aile terapisi kuramlarından olan Murray Bowen'ın geliştirdiği kuşaklararası aile terapisinin önemli kavramlarından biridir. Bu sebeple benliğin farklılaşması

kavramının daha iyi anlaşılması için Bowen'in kuramından yararlanmak gerekmektedir. Kuramın önemli temsilcileri Murray Bowen ve Michael Kerr'dir. Kerr ve Bowen'a göre benliğin farklılaşması iç ve dış duygusal baskılara otomatik olarak tepki vermemeye becerisidir. Aynı zamanda kaygı durumlarında bile esnek ve akıllıca olabilme yeteneğidir. Ayrışma düzeyi yükseldikçe grup içinde duygusal temaslarda bulunsu bile kişi daha çok birey olabilecektir. Başka bir ifadeyle benliğin farklılaşması 'sağlıklı duygusal mesafede durabilme ve duyguları düşüncelerden ayıracak kadar objektif kalabilme yetisi'dir (Değirmenci & Demirli, 2019).

Acar ve Acar'a (2013) göre benliğin farklılaşması bireyin kendini değerli görmesi ve kendi seçimlerini yapabilmesini içeren bir kavramdır. Ayrıca bireyin hem bireyselleşmesi hem de aile bağlarıyla bireyselliği arasında bir denge sağlayabilmesidir. Bireyin kendisini ailesinden duygusal ve bilişsel yönden ayrı tutabilmesi ve kendi duygusal ve bilişsel süreçlerini ayrı tutabilmesi de benliğin farklılaştığının göstergeleridir.

e) Marcia'ya Göre Kimlik Statüleri:

Ergenlik dönemi, bireylerin bedensel, bilişsel ve sosyal-duygusal alanda pek çok değişim yaşadıkları bir dönemdir. Ergenler bu dönemde birçok gelişimsel görevi yerine getirmeye çalışırlar. Bu dönemin en önemli gelişimsel görevi kimlik biçimlenmesidir.

Marcia (1966) Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramının temel kavramlarını kabul ederek, kimlik yapılarının ölçülebilme yollarını incelemiştir. Marcia, kimliği benliğin yapılandırması olarak kavramsallaştırmış, seçeneklerin araştırılması/keşif (exploration) ve içsel yatırım/bağlanma (commitment) süreçlerini temel alarak dört kimlik statüsü tanımlamıştır. Başarılı kimlik statüsünde yer alan bireyler, etkin olarak olası seçenekleri araştırarak içsel yatırımda bulunurlar. Askıya alınmış (moratoryum) kimlik statüsünde yer alan bireyler, etkin olarak olası seçenekleri araştırırlar ancak belirgin içsel yatırımlarda bulunmazlar. İpotekli kimlik statüsünde yer alan bireyler, belirgin içsel yatırımlarda bulunurlar ancak bu içsel yatırımları oluştururken etkin araştırma sürecini yaşamazlar. Dağınık kimlik statüsünde yer alan bireyler ise geçici araştırmalarda bulunurlar ancak herhangi bir içsel yatırımda bulunmazlar (Morsünbül, 2013).

Başka bir ifadeyle:

*Başarılı Kimlik Statüsü'*nde kişi araştırma yaptıktan sonra bir kimliğe bağlanmış durumdadır. Birey kim olduğunu bilmekte gelecekte, insan ilişkilerinde ne istediğini bilmekte ve belli bir

dünya görüşüne sahiptir. Başarılı kimlikteki kişinin kimliği olduğu için artık bir başarılı kimlik durumunda olduğu zaman süresince kimlik araştırması yapmamaktadır. Ancak başarılı kimliğe çıkabilmek için önceden araştırma yapmak gerekir.

*Moratoryum*da kişi bir kimliğe bağlanmamıştır ama araştırmaktadır. Bu statünün özelliği kimlikte yoktur ama araştırma yapılmaktadır. Dışarıdan ergen kimliği ile ilgili konuların yani gelecekte ne olacağı, ilişkilerinin nasıl olacağı ve dünya görüşünün ne olacağı konusundaki kararı ertelemiş görünür. Üstünde durmuyormuş gibi görünür. Ancak bu statünün en önemli özelliği, araştırmanın yapılmasıdır. Erteleyici tutum moratoryumun belirtisidir.

İpotekli Kimlik statüsünde, ergen anne-babası ya da çevre tarafından önüne konulan kimliği olduğu gibi kabul etmiştir. Bu statüde bir kimliğe bağlanma vardır ancak hiçbir şekilde araştırma yoktur. Örneğin, ailesi istediği için kişi tıp fakültesine gider. Çevre, mühendis olmayı ya da medya manken olmayı özendirdiği için kişi araştırmadan manken olmaya karar verir.

Dağınık Kimlik statüsünde ise bir kimliğe bağlanma da araştırma da yoktur. Kişi kararsızlık durumunda kalır. Kişinin ne olmak istediği, insan ilişkilerinde nasıl davranması gerektiği konusunda bir kararı yoktur. Çok çabuk vaz geçer. Çok çabuk fikir değiştirir. Tercihlerini sürekli değiştirir (Marcia, 2002; Yıldız, tarihsiz).

f) Mahler'e Göre Obje İlişkileri ve Bireyleşme Süreci:

Psikodinamik kurama göre insanoğlunun yaşamın ilk dönemlerinde yaşadığı bilinçli ya da bilinçsiz deneyimlerin hayatının geri kalanını etkilediği öngörülmektedir. Mahler'e göre ise çocuğun kişiliğini oluşturan dönem, doğumdan sonra 36 ay içerisinde gerçekleşmektedir. Mahler, bu süreyi Freud'un klasik kuramından uzaklaşmadan, daha farklı sistematikler kurarak, klasik psikodinamik kurama yeni bir bakış açısı kazandırarak belirlemiştir (Yüksel, 2006). Mahler, kuramının temelini çocuklar üzerinde çalışarak oluşturmuştur. Bu 36 ay içinde çocukların ilerideki yaşamındaki nesnelerle kurduğu ilişkiyi, Oidupus kompleksi ve penis hasetini, yetişkinler medeniyetinde takınacağı tavrı, bakım veren ile kurduğu ilişki temelinde anlatmaktadır. Bu bahsi geçen süredeki dönem ayrışma-bireyleşme olarak isimlendirilmektedir (Mahler vd., 2003).

Ayrışma-bireyleşme birbirleriyle etkileşim içinde olan ama aynı zamanda farklı belirtileri ve davranışları içeren iki farklı ilerlemeyi kapsamaktadır. Ayrışma, çocuğun anne ile ortakyaşamsal evreden ayrılışını, bireyleşme ise ortakyaşamsal dönemden ayrılan çocuğun kendi ayırt edici özelliklerini fark edip, bu konuda kazanımlar elde edişini içermektedir. Bu

dönemler içinde yaşanan gelişimsel gecikmenin veya erken gelişmenin çocuğun sonraki yaşamında önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Topçu, 2016). Ayrışma-bireyleşme döneminde yaşanan sorunların ergenlik döneminde depresyona ve aile içi çatışmalara yol açabileceği düşünülmektedir (Topçu, 2016). Bu nedenle bebeğin bakım veren ile kurduğu ilk ilişkinin önemli olduğu söylenebilir. Mahler'e göre, ayrışma-bireyleşme dönemi altıncı ayda başlayıp 36. ayda son bulmaktadır. Doğumdan sonraki ilk altı ayda yaşanan normal otistik evre ve normal ortakyaşamsal evre, ayrışma-bireyleşme döneminin iki öncül evresi olarak adlandırılmaktadır (Demircioğlu vd., 2018).

Mahler'in kuramında ayrışma-bireyleşme döneminin en önemli belirleyicilerinin annenin çocukla olan iletişimi ve annenin karakteri olduğu öngörülmektedir (Mahler vd., 2003). Çocuk ile anne arasında oluşan ilk ilişkinin, sonrasında çocuğun bağlanma stilini belirlediği ve bu stilin de ilerleyen yaşlarda oluşabilecek patolojilerde rol oynayabileceği söylenmektedir. Ayrıca annenin yaşadığı korku, kaygı ve agresyon; çocuğun gelişimsel süreci için risk faktörü oluşturmaktadır (Topçu, 2016).

2.2.5. Bireycilik ve Toplulukçuluk Yapılarının Gelişimi

İlk toplulukçu birlikler, avcı toplayıcı kabilelerdir. Bu kabileler; yiyecek kaynaklarına doğru hareket ederler ve elde ettikleri kaynakları paylaşırlardı. Toplulukçu birliklerin ikinci tipi olarak tarım toplumları düşünülebilir.

Ormanlarda, dağlarda, çöllerde yaşayan göçebe kabilelerin yaşadıkları ekolojik çevreye uygun geliştirdikleri özel beceri ve ihtiyaçları bulunmaktadır. Barry, Child ve Bacon'ın 1959'da 104 topluluk üzerine yaptıkları çalışmada, göçebe toplumların sosyal yaşamlarında; bireycilik kavramı içinde düşünülen ataklık, özenli olma, bağımsızlık ve kendine güveni vurguladıkları bulunmuştur. Barry ve arkadaşları yerleşik toplumların sosyal yaşamlarında toplulukçuluk kavramının kapsadığı uyum, itaat, muhafazakârlık, sorumluluk gibi değerlerin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Yine Berry tarafından 1976'da yapılan bir araştırma, yerleşik toplumların sosyalleşme sürecinde alana bağımlı oldukları; göçebe toplumların ise bu süreçte, alandan bağımsız oldukları gözlenmiştir (Şeker, 2005).

Endüstrileşmiş şehir ortamında, birbiri ile ilişkisiz yabancılar bulunmaktadır. Geleneksel tarım toplumunda ilişkiler yoğun olarak aile-akrabalar ve eski tanıdıklar arasında yaşanmaktadır.

Geleneksel tarım toplumunda insanlar basit ihtiyaçlarını evde üreterek karşılıyorlardı. Endüstrileşmiş toplumda ise kapitalist üreticiler ortaya çıkmıştır.

Halkın zaman içinde istenmeyen çalışma şartlarına ve iş ilişkilerine karşı geldiği görülmeye başlanmıştır. Avrupa ve Amerika’da yeni meydana gelen işçi sınıfının yeleri yönetim sınıfına karşı örgütlenmeye ve lobi kurmaya başladılar. Bu hareketler politik ideolojilerin iki tipi olan komünizm ve liberalizmin gelişmesini sağlamıştır (Tanilli, 1981).

Komünizmi destekleyen Marks, kapitalistlerin sert, aşırı rekabetini; bireyciliğini; kontrol altına alınmayan, insancıl olmayan pazar ekonomisini ve işçileri sömürmesini eleştirmiştir. Marks, aşırı bireyciliği azaltarak, paylaşılan amaçları toplumun kendisine dayanan bir kolektif dünya istemektedir (şeker, 2005).

Tanilli (1981), liberalizmin; geleneğe, toplulukuluğa, orta ağ düzenine karşı bir ahlaki ve politik felsefe olduğunu belirtir. Liberalizm metafizik açıklamaları ve keyfi otoriteleri reddederek bireycilik için bir temel oluşturur. Liberalizm Batı Avrupa ve Kuzey Amerika lkelerinde, toplumun ve kişilerin benliğinin şekillenmesinde etkili olan temel felsefedir.

Hofstede ise, kapitalist pazar ekonomisinin bireyciliği teşvik ettiğini, ekonomik düzenin farklı tiplerinde ise toplulukçuluğun teşvik edildiğini ve toplulukçuluğun topluma bağlı olarak değiştirildiğini ortaya koymuştur.

Öte yandan şeker (2005), Kim tarafından, Batı Avrupa’daki bireyciliğin geleneksel orta ağ düzeninden ve liberal fikirlerden; Doğu Asya’daki toplulukçuluğun ise Konfüçyüs felsefesinden doğduğunun ileri sürüldüğünü belirtir.

Doğu Asya’da egemen olan felsefe, Konfüçyüs felsefesidir. Konfüçyüs felsefesinin asıl amacı, topluluğun esenliğini ve uyumunu korumaktır. Bu nedenle bireyler içerindeki bireyciliği, bencilliği ve hedonizmi yok etmelidirler. Toplulukçu toplumlarda Konfüçyüs ilkeleri ile desteklenen sosyal uyuma ve genel iyiye önem verildiği görülmektedir. Bireyler toplum içinde belirli rol ve statülere sahiptirler. Bireyler kendilerinden önce diğer insanların ve grupların isteklerini, ihtiyaçlarını yerine getirmeye çalışırlar. Sosyal düzende herkes üstüne düşen rolü ve görevi yerine getirmeli ve düzen bu yolla korunmalıdır. Toplulukçu toplumlarda bireylerin arzuları ve bireycilikleri bastırılarak, uyuma ve kolektif refaha ulaşılmaya çalışılır Sonuçta Doğu Asya’da karşılıklı bağlılık, uyum, yardım, cömertlik, güven gibi önemli toplulukçuluk özellikleri ortaya çıkmaktadır (şeker, 2005).

2.2.6. Bireycilik ve Toplulukçuluk Kavramlarını Etkileyen Faktörler

Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları bulundukları kültürün bazı özelliklerinden etkilenmektedir. Bunlar; kültürel sıklık ve gevşeklik ve kültürel karmaşıklık-basitliktir. Triandis, kültürel yapının bireyci kültürlerde, karmaşık ve gevşek; toplulukçu kültürlerde ise basit ve sıkı olduğunu belirtmiştir.

Sıklık; kültür üyeleri arasında fikir birliğinin olmasını ve kültürün ortak normlarına göre birlikte hareket etmeyi kapsar. Özellikle homojen kültürlerde sıklık görülmektedir. Gevşek kültürler; heterojen yapıda, nüfus yoğunluğu az ve dinamiktirler. Sıklık ve gevşeklik konuya göre değişebilir. Bir kültür ekonomik ve dini konularda gevşek, politik ve sosyal konularda ise sıkı olabilir.

Kültürlerarası farklılıklarda kültürel karmaşıklık çok önemli bir boyuttur. Kültürel karmaşıklık, bir topluluğun sosyal gelişmişlik düzeyini ifade eder. Kültürel karmaşıklığın en önemli göstergesi, kişi başına düşen milli gelirdir. Zengin kültürlerde fakir kültürlerle göre daha fazla farklılaşma ve karmaşa vardır. Karmaşık kültürlerde insanların seçenekleri artar, insanlar kendi kararlarını kendileri verirler, toplum heterojen yapıda ve iç grup sayısı fazladır. Bu durum bireycilik kavramına gönderme yapar. Kültürel yapısı basit olan kültürlerde ise seçenekler sınırlıdır, kişi başına düşen milli gelir daha azdır, bireyler kendi kararlarını kendileri veremezler, toplum homojen yapıda ve iç grup sayısı azdır. Bu durum da toplulukçuluk kavramına gönderme yapmaktadır (Şeker, 2005).

2.2.7. Bireysellik- Toplulukçuluk Tartışmalarında Değerler Eğitimi Yaklaşımı

Bireysellik ve toplulukçuluk olgularının yapısı hakkında psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi gibi farklı alanlarda araştırmalar yapılmıştır. Psikoloji alan yazınına baktığımızda, seksenli yıllardan sonra sosyal ve kültürel psikoloji alanlarında bireysellik ve toplulukçuluk yapıları üzerine çok sayıda çalışmanın varlığını görürüz (Uçar, 2017). Bunlardan bir kısmı da bu iki olguyu, müstakil veya karşılaştırmalı olarak, kültürümüz ve değerlerimiz açısından irdeleyen çalışmalardır.

Toplulukçuluk ve bireysellik kavramları, arka planlarında insan gelişimi için önemli olan birbirinden farklı özellikleri barındırmaktadır. Örneğin, toplumculuk kavramı altında bireylerin toplumsal bir kimliğe sahip olmaları, karşılıklılık, dayanışma, güven, aidiyet duygusu, görev ve yükümlülüklerine özen gösterme, paylaşma, fedakârlık ve diğer bireylerle aralarında duygusal bağlılık hissetme gibi özellikler önemlidir. Benzer şekilde liberal felsefeye bağlı olan bireysellik kavramı altında kendi kendine karar verme, otantiklik, ahlaki çoğulculuk, özerklik, şahsi sorumluluk özellikleri önemlidir (Yayla, 2011).

Liberal anlayış içerisinde, bireyin özerk olması anlayışı merkezde yer almaktadır. Bireyin kendi hayatının yine bizzat kendisi tarafından şekillendirmesi ve yaşamak istediği hayat tarzını seçmede kendi özgür iradesinin merkezde yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Her birey, kendi yolunu kendisi çizmelidir ve kendisi için önemli olan şeyler hakkında yine kendisi karar vermelidir (Yayla, 1998).

Modern felsefenin ve modern dünya görüşünün kurucusu olarak kabul edilen Descartes, düşünen özneyi merkeze alan felsefesiyle, modern düşüncede hümanist bir yaklaşımın temellerini atmıştır. Descartes, insanın aklını, felsefesinin merkezine yerleştirmek suretiyle modern felsefenin yapı taşı oluşturmuş ve şu cümleyi kurmuştur: “Düşünüyorum, o halde varım”. Böylece, modern dünya görüşünü yönlendirecek olan, öznenin hareketle felsefe yapma tarzı onunla başlamıştır. O, “düşünen ben”in dışındaki her şeyi önemsiz görmüştür (Kenan, 2007; 2009). Değerli olan sadece düşünen bireyin bizzat kendisidir. Charles Taylor, Descartes’in bu görüşünü “radikal aydınlanmacılık” olarak adlandırmaktadır. Bu düşünce, toplumsal otoriteleri bireyin özgür iradesinin gelişiminin önünde engel olarak görerek bireyi din ve metafizikten özgürleştirmeyi hedeflemiştir (Kenan, 2009; Altıntaş, 2012). Bu durum ise bireyciliğin öne çıkmasına yani toplumcu (collectivist) bir hayat tarzından daha ziyade, birey (individual) olarak var olmanın bir değer olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Heidegger ise, Descartes’in bu görüşünün düşünce tarihini tahrip edici bir yola soktuğunu ve felsefeyi saptırdığını iddia etmiş, “düşünen ben”in ötesinde veya üstünde bir özne olmadığını, aksine her türlü zihinsel ve düşünsel faaliyetleriyle dünyadaki çevresel ve toplumsal ilişkiler ağı içerisinde “var olduğunu” söyleyerek karşı çıkmıştır (Kenan, 2007; Altıntaş, 2012).

Görüldüğü gibi liberal anlayış bireyin özerkliğini her şeyin üstünde tutarak bireyselleşmeye kapı açmaktadır. Toplum bu anlayışta ikincil yeri oluşturmaktadır. Bu anlayışta toplum, özerk bireylerin ortaya çıkmasını sağlayan araç olarak ele alınmaktadır.

Bireyin bizzat özerkliğine değil de topluma karşı olan sorumluluğuna vurgu yapan toplumcu düşünürler, modern toplumlarda liberalizmin toplumun yerini ve önemini değersizleştirdiğini söylemek suretiyle liberalizmi eleştirmekte ve liberalizm anlayışının yerine alternatif olarak kendi tezlerini ortaya koymaktadır. Mesela toplumcu düşünürlerin en önemlilerinden biri olan MacIntyre, bireye toplumun üstünde yer verme girişimi olan modernitenin başarısız bir proje olduğunu iddia etmekte ve çözümün ise Aristo’nun kaybolan erdemler geleneğine dönmek olduğunu ifade etmektedir (Altıntaş, 2012).

Toplumcu düşünürler, birey üzerine tek taraflı vurguya karşı durmaktadırlar ve toplumun rolünün yeniden takdir edildiği bir insan gelişimi vizyonunu desteklemektedirler. Bireysel özerkliğin yerine toplumu koyan ve ahlakın toplum hayatı içerisinde birlikte yaşanan bir olgu olduğuna inanan bu düşünürler göre, topluma uyan ve ona boyun eğen ahlaklıdır. Onlara göre ahlak olgusu, toplum içinde, belli ve sosyal ortamda, belli ilişkiler doğrultusunda gelişir. Bu görüş, ahlaki değerleri, bireyin üstünde ve bireyi aşan şeyler olarak ele almaktadır (Altıntaş, 2012; Yayla, 1998).

Değerler konusunda toplumun belirleyiciliğini merkeze alan ve bireyin etkisini çok fazla hesaba katmayan toplumcu düşünürler bireyin değerlerini kendisinin belirlediği bir anlayışın karşısında olmuşturlardır. Liberal sistemde bireyin değerlerin kaynağını oluşturduğu temel tezinin aksine, toplumu merkeze alan anlayışa göre değerler toplumsal kurumların taleplerine göre oluşturulmaktadır ve bu değerler, diğer insanlarla birlikte yaşanarak öğrenilmektedir (Kösemihal, 1955). Toplumcu düşünürler göre, liberal eğitim sisteminde birbirinden kopuk özerk bireyler yaratmak suretiyle toplumun birlikteliğine zarar verilmektedir. Bu sebeple toplum içerisinde yer alan geleneklere ait değerler de söz hakkını kaybetmektedir (Veugeliers, 2000). Bundan dolayı toplumcu düşünürler, değerler eğitiminde bireylerin tek tek özerk olması gerektiği anlayışından daha ziyade toplumun tüm katmanlarının bireyin hangi değerleri edineceğiyle ilgili söz sahibi olmaları gerektiğini ifade etmektedirler (Altıntaş, 2012).

Değerlere toplum merkezli bakan düşünürler göre, ‘birey’ merkezli yaklaşım, bireyin kendi menfaatini öne çıkaran faydacı anlayışın yansımasıdır. Bu anlayışta, bireyin kendi faydasına olan şey, toplum yararına olan şeyin her zaman önündedir. Oysa modern birey kendi faydası için çaba gösterirken toplum için de fayda sağlayabilir. Fakat toplumsal fayda, modern bireyin mutluluğuna katkıda bulunmaz (Küçük, 1993). Bireyi merkeze alan bu anlayış bencillığe, başkalarını görmezden gelmeye ve toplumun iyiliğini, önemseydiği değerleri dikkate almamaya neden olmuştur. Toplumcular, birey merkezli anlayışın yaygınlaşması sonucunda batı toplumunun ahlaki çöküş içerisinde sürüklendiğini iddia etmişlerdir (Lipson ve Yeşiltaş, 2000).

2.3. PSİKOLOJİK AYRICALIK

2.3.1. Tanımı ve Kapsamı

Ayrıcalık kavramı psikolojiden sosyal psikolojiye, sosyolojiden hukuka kadar farklı disiplinlerce incelenen bir konu olma niteliğine sahiptir. Her bir disiplin ayrıcalık kavramını

kendi bakış açısıyla tanımlamaya çalışmaktadır. Psikoloji biliminde ayrıcalık kavramı narsisizmin alt boyutu olarak uzun süredir üzerinde çalışılan bir konudur (Akbiyık, 2018).

Psikolojik ayrıcalık kişinin yüksek düzeyde olumlu benlik algısına ve yetenekleri ve potansiyeliyle örtüşmeyen iyimser beklentilere sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle psikolojik ayrıcalık algılayan kişinin, benlik algısının gerçeği yansıtmadığı ve yüksek düzeyde olumlu olduğu söylenebilir. Bu durum kişinin kendisini diğer kişilerden daha farklı, daha özel, daha ayrıcalıklı olarak algılaması durumunda ortaya çıkmaktadır (Harvey, 2009; Lange, 2019).

Benzer şekilde Aqeel ve Siddiqui (2020) ise, şöyle bir tanım yapmışlardır: “Psikolojik ayrıcalık, kişinin gerçek yetenekleri ve çabalarıyla orantılı olmasa bile diğerlerinden daha fazlasını hak ettiğine dair yaygın bir duygudur.”

Yüksek psikolojik ayrıcalık düzeyleri, genellikle bireylerin öz değerlerine ilişkin algıları, öz yeterlik ve gurura dair güven yapılarını tanımlayan özsaygı ile pozitif ilişkili görülmektedir. Ayrıcalık sahibi bireyler, başkalarının ne düşündüğüne derinden önem vererek, başkalarının düşüncelerine uyum sağlamaya çalışıp ve onlara yakın olmayı istemektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, narsisizmin öz benlik ile ilgili olduğunu, ayrıcalığın ise başkaları ile ilişkili benlikle ilgili olduğunu ortaya koymuştur (Lee vd., 2019; Ulu, 2021).

Öte yandan, subklinik narsisizm, Makyavelizm ve subklinik psikopati, kişiliğin karanlık tarafında yer alan üç ayrı kişilik özelliğidir. Kişiliğin karanlık tarafında yer aldığı söylenebilecek bir diğer kişilik özelliği ise psikolojik ayrıcalıktır. Narsisizmin alt boyutu olarak değerlendirilen ayrıcalık kavramından türeyen psikolojik ayrıcalık kendisini kuramsallaştıran Campbell ve arkadaşlarının (2004) tanımıyla; bireyin başkalarından fazlasını hak ettiğine dair bir dayanağı bulunmayan inancıdır. Tanımından anlaşıldığı üzere, karanlık üçlü kişilik özelliklerinde olduğu gibi kendini başkalarından üstün görme ile ilgili bir kişilik özelliği olan psikolojik ayrıcalığın, karanlık üçlü kişilik özellikleri gibi uyumsuzluğa yol açıp, hem bu özelliğe sahip çalışan hem de çalışma çevresi için istenmeyen sonuçlara neden olabileceği düşünülmektedir (Yılmaz vd., 2021).

Psikolojik ayrıcalık farkındalığı en az birkaç nesilden beri mevcuttur. Örneğin, ABD’de 70’li yıllar “Ben On Yılı”, 80’li yıllar “Hırs On Yılı”, 90’lar ise “Yeni Yıldızlı Çağ” olarak adlandırılmıştır. “Ayrıcalık” olgusunun toplumda dramatik olarak arttığına dair yaygın bir kanaat vardır (Campbell vd., 2004).

Psikolojik ayrıcalığın temelini atıldığı Freud'un Psikanalitik Kuramına göre ayrıcalık davranışı, bireyin çocukluk ve gençlik dönemindeki tecrübeleri, özellikle de çocukluğun ilk zamanlarında ebeveynleri ile olan ilişkileri vasıtasıyla şekillenmektedir (Bishop ve Lane, 2000). Psikolojik ayrıcalıkla kastedilen belirli durumlarda geçerli olan ve gerekçelerle temellendirilebilen bir inanç değil, şartlar ve olaylar değişse de istikrarlı bir şekilde varlığını koruyan kendini ayrıcalıklı görme halidir (Campbell vd., 2004).

2.3.2. Psikolojik Ayrıcalık Ölçekleri

Birçok psikolojik tutum ve durumun tespitinde olduğu gibi, psikolojik ayrıcalık durumu da bireylere uygulanan anketlere/sorgulara dayalı ölçeklerle ortaya konabilir. O tarihe kadar uygulanan ölçeklerin kısıtlılık ve eksiklerine bir alternatif olarak, Campbell ve arkadaşları 2004'te dokuz maddelik bir ölçek geliştirmiştir (Psychological Entitlement Scale=PES; Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği=PAÖ). Bu ölçek, iyi bir iç tutarlılık ve zamansal kararlılık göstermesi yanında; ayrıcalık-ilişkili davranışlarla da pozitif korelasyon sergilemektedir (Pryor, 2008).

Buna göre, bir bireyin psikolojik ayrıcalık düzeyi, tipik olarak bir öz bildirim ölçeği olan Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği (Psychological Entitlement Scale) ile ölçülür. Bu ölçek, bireylerden belirli ifadelerle ne ölçüde katıldıklarını derecelendirmelerini ister. Campbell ve arkadaşlarının 2004'de yayınladıkları psikolojik ayrıcalık ölçeği, alanda bugün için en kabul gören ve en çok kullanılan ölçektir (Campbell, 2004).

Alan yazınında, PAÖ dışında kullanılan diğer bazı ölçekler de psikolojik ayrıcalığın belli yönlerini ortaya koymakla beraber, Campbell (2004) ölçeği kadar spesifik değildir. Bunlar arasında Entitlement Attitudes Questionnaire, Narcissistic Personality Inventory, Communal Narcissism Inventory, Satisfaction with Life Scale, Rosenberg Self-Esteem Scale sayılabilir (Żemojtel-Piotrowska, 2015).

Dokuz maddelik "psikolojik ayrıcalık ölçeği"nin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması ise 332 üniversite öğrencisi üzerinde yürüttükleri araştırma ile Kaya, Akın ve Yüksel tarafından gerçekleştirilmiştir (2011).

2.3.3. Gençlerde Psikolojik Ayrıcalık

Psikolojik ayrıcalık, her yaş grubunda görülebilen bir algı olmakla beraber, hayatın doğası gereği, çocukluk, ergenlik ve gençlik çağında daha çok dikkati çekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, ayrıcalık davranışı, bireyin çocukluk ve gençlik dönemindeki tecrübeleri,

özellikle de çocukluğun ilk zamanlarında ebeveynleri ile olan ilişkileri vasıtasıyla şekillenmektedir (Bishop ve Lane, 2000). Harvey ve Martinko'ya göre (2009), psikolojik ayrıcalığa yönelik bu artan odaklanma, genellikle kabaca 1980-2000 arasında doğan “Y Kuşağı”nın davranışlarına atfedilmektedir. Bu kuşak mensupları, çaba ve performansları eksik olduğunda bile, sıklıkla övgü ve başarı bekliyor gibi görünürler (Harvey, 2009).

Akbıyık (2018) tarafından aktarıldığı üzere, konuyla ilgili literatürde birçok araştırmacı “Ayrıcalıklar Çağı”nda yaşanıldığını ve psikolojik ayrıcalık algılayan kişilerin başkalarının esenliği olumsuz yönde etkilense bile, istedikleri şeyleri istedikleri zaman alma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum kişinin kendisini diğer kişilerden daha farklı, daha özel, daha ayrıcalıklı olduğunu algıladığında ortaya çıkmaktadır (Akbıyık, 2018). Böyle bir duygu durumu ve buna bağlı eylemlerin, otokontrolün henüz yeterince gelişmediği ergen ve gençlerde çok daha manifest olacağı izahtan varestedir.

Zitek ve Jordan, ortalama yaşı 19,2 olan ve üniversite hazırlık sınıfında okuyan 157 genç üzerinde yaptıkları araştırmada, yüksek psikolojik ayrıcalık algılayan öğrencilerin kendilerine verilen talimat ve görevleri ihmal etmeye eğilimli olduklarını göstermiştir (Zitek, 2017).

Aşırı kontrolcü ebeveynin tutumlarının çocuğun bağımsız bir özbenlik geliştirmesine engel olduğu; problem çözme, karar verme, hedef koyma gibi edimlerin çocuk yerine ebeveyn tarafından üstlenilmesi tarzında bir ebeveyn bağımlılığının giderek “psikolojik ayrıcalık” algısı gelişimine yol açtığı literatürdeki birçok çalışmada belirtilmiştir (Campbell, 2004; Givertz, 2012). Bu şekilde yetiştirilen çocukların ergenlik ve gençlik dönemlerinde psikolojik ayrıcalık skorlarının yüksek olması da beklenen bir sonuçtur.

Psikolojik ayrıcalıkla ilişkili olarak toplumsal hayatın birçok cephesinde karşılaşılan sonuçlar ve sorunlar var olmakla birlikte, özellikle genç bireylerde ayrıcalık algısı ve tutumlarının, mevcut literatür mühtesebatına rağmen, halen üzerinde çokça çalışılması gereken bir alan olduğu açıktır.

2.3.4. Psikolojik Ayrıcalıkla İlişkili Durumlar

Mevcut literatürde, psikolojik ayrıcalığın etkili ve ilişkili olduğu birçok alan tespit edilip bu alanlara ilişkin çok sayıda bilimsel araştırmanın sonuçları yayınlanmıştır. Örnek olarak; okul öncesi çocukluk çağında, okul eğitimi sürecinde, akademisyenler arasında, örgütsel davranışta, işyeri tutumlarında, üretkenlik karşıtı davranışlarda, psikoterapiler sırasında ve benzeri

durumlarda psikolojik ayrıcalığın etkileri araştırılmıştır. Burada, psikolojik ayrıcalıkla ilişkili durumlardan bazıları örnek literatür verisi olarak zikredilecektir:

Yılmaz ve arkadaşları, 202 akademisyen üzerinde yaptıkları çalışmada, psikolojik ayrıcalığın hem işten ayrılma niyeti hem de görelî yoksunluk üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Yılmaz, 2021).

Yine yukarıda belirtildiği üzere, Zitek ve Jordan, 157 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, yüksek psikolojik ayrıcalık algılayan öğrencilerin kendilerine verilen talimat ve görevleri ihmal etmeye eğilimli olduklarını göstermiştir (Zitek, 2017).

Akbıyık, 148 beyaz yakalı işgörenden toplanan verilerin regresyon analizi sonucunda psikolojik ayrıcalığın üretkenlik karşıtı davranışları anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini saptamıştır (Akbıyık, 2018).

Öte yandan Lee ve ark. tarafından Çin tekstil sektörü çalışanları üzerinde yapılan araştırmada yüksek psikolojik ayrıcalık seviyesinin, kişilerin örgüt yanlısı etik olmayan davranışlar sergileme eğilimini artıracakı iddia edilmektedir. Bununla birlikte bu bireylerin örgüt yanlısı etik olmayan davranışlara katılmaya daha istekli olmasının altında yatan nedenlerin diğer etik olmayan veya üretkenlik karşıtı davranışlara yönelme nedenlerinden farklı olduğu düşünülmektedir.

Özellikle yüksek ayrıcalığa sahip çalışanların, örgüt yanlısı etik olmayan davranışlara katılmaya veya yönelmeye istekli olmalarının temelinde statü endişesi, olumlu benlik imajı sürdürme isteği gibi psikolojik güdüler yatmaktadır. Bu çalışanlar başkalarının kendileri hakkında ne düşündüğüne dair derin bir endişe içindedir ve başkaları tarafından onaylanmaya ve takdir edilmeye çok değer vermektedir. Yüksek ayrıcalığa sahip bireylerin örgütte yüksek statü seviyesine ulaşmak, başkaları tarafından yüksek performanslı olarak görülmek ve oraya ulaşmak için kestirme yollardan yararlanmaya istek duydukları savunulmaktadır. Bu nedenle örgüt yanlısı etik olmayan davranışlar, örgütsel hedefleri başarma davranışını yansıtırken kişisel hedeflerle çelişebilmektedir.

Yine yüksek ayrıcalıklara sahip çalışanlar, yüksek statü elde etme arzusuyla örgüt yanlısı etik olmayan davranışlar sergilemeye daha istekli olabilirler. Çünkü bu çalışanlar şişirilmiş benlik kavramlarını sürdürmelerine ve korumalarına olanak veren bir ego savunma mekanizması şeklinde örgüt yanlısı davranışlar sergileyebilmektedir. Bu anlamda ayrıcalığın, bireyleri

eylemlerini meşrulaştırmak için etik olmayan karar vermeyi ahlaki olarak rasyonelleştirmeye (örneğin kaynakların haksız tahsisi) teşvik edebileceği ileri sürülmektedir.

Ayrıca psikolojik ayrıcalığa sahip kişilerin olumsuz sonuçlar için başkalarını suçlayabileceği de savunulmaktadır. Yüksek psikolojik ayrıcalığa sahip kişiler etik olmayan davranışları rasyonelleştirme eğilimi nedeniyle karar verirken ahlaki göz ardı edebilmektedirler (Lee, 2019).

Benzer şekilde Aqeel ve Siddiqui (2020) Batı Pakistan'da 302 çalışan üzerinde yaptıkları çalışmada aşırı psikolojik ayrıcalığa sahip çalışanların, düşük psikolojik ayrıcalığa sahip olanlardan daha çok örgüt yanlısı etik olmayan davranışlarda bulunmaya istekli olduklarını tespit etmişlerdir (Ulu, 2021).

Zitek, 1004 Amerikalı birey üzerinde yaptığı çalışmada, yüksek psikolojik ayrıcalık skorları olanların, Covid-19 salgını sırasındaki sağlık uyarıları ve tedbirlerine diğerlerinden daha az uyum gösterdiğini tespit etmiştir (Zitek, 2021).

Harvey ve Martinko ise, psikolojik ayrıcalığın işyeri tutumları üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmada, yüksek ayrıcalık algısının mesleki tatmindeki azalmayla ve işyerindeki amirlerle çatışmadaki artışla korelasyonunu saptamışlardır. Yazarlar, artmış psikolojik ayrıcalık skorları ile iş değiştirme niyeti arasında da direkt pozitif bir ilişki bulmuşlardır (Harvey, 2009).

Lange ve ark. da American Mechanical Turk çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmada, psikolojik ayrıcalığın, yüksek sosyal sınıfa mensup olma arzusu ve toplumsal hiyerarşide statü arayışı üzerinde kuvvetli bir motivatör olduğunu göstermişlerdir (Lange, 2019).

İlginç bir çalışma da, kuvvetli psikolojik ayrıcalık algılayan bireylerin psikolojik danışma programları ve psikoterapi süreçlerini tamamlamadan, zamanından önce sonlandırdıklarını göstermiştir (Snow vd., 2001). Yazarlar, psikolojik ayrıcalığın, kişiyi, kendisi ve dünya hakkında gerçekçi/doğru olmayan bir görüş sahibi olmaya ittiğini, bu görüşü sorgulayan her şeyden kaçtıklarını, psikolojik danışma sürecinin de bunun bir örneği olduğunu ifade etmişlerdir.

2.3.5. Psikolojik Ayrıcalık ve Aile Tutumları İlişkisi

Ebeveynlik tarzları, çocuğun davranışsal ve psikolojik şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Aile üzerine çalışan bazı bilim insanları son zamanlarda dikkatlerini, genellikle gelişimsel olarak uygun olmayan bir şekilde çocuklarının yaşamlarına aşırı derecede müdahil olan ebeveynlerin, geç ergenler ve genç yetişkinleri yetiştirme tarzlarının zararlı etkileri üzerine yoğunlaştırmışlardır.

Bu alanda en önemli çalışmalardan birine imza atan Givertz ve Segrin, aşırı müdahil ebeveynlik ile genç erişkinlerin öz yeterliliği ve psikolojik ayrıcalık durumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir (Givertz, 2014). Bu çalışmaya göre:

“Helikopter anne-baba” figürü çizen veya gelişen teknolojiye dayalı olarak “elektronik göbek bağı” rolü oynayan, bu şekilde çocuklarının tutum ve davranışlarına aşırı müdahil olan ebeveynler, onların psikolojik olarak sağlıklı gelişimini engellemektedir. 339 ebeveyn-genç çocuk çifti üzerinde yapılan çalışmanın sonuçları, çocuk üzerinde aşırı kontrolcü ebeveyn davranışının, azalmış öz yeterlik ve abartılı psikolojik ayrıcalık algısına yol açtığını göstermiştir.

Benzer şekilde Miller ve Campbell de, aşırı ebeveyn kontrolünün narsisizmin granduaz bir formuyla pozitif korelasyonunu göstermişlerdir (Miller, 2008).

Freud, “istisnalar” diye adlandırdığı durumlarda geçerli olan patolojik bir “ayrıcalık” algısı tanımlamıştır. Buna göre, çocukluk döneminde kendi hataları olmaksızın bazı acı deneyimler yaşayan bireyler, ilerleyen yaşlarda, daha önce yeterince acı çektikleri için hayatın diğer istenmeyen gereklerinden muaf olmaları gerektiğini düşünürler. Çocukluk çağındaki bu acı tecrübelerden biri de ebeveynlerden birinin kaybı/olmamasıdır. Böyle bir ailede büyüyen çocuk, öfkeli bir psikolojik ayrıcalık algısı geliştirir. Kalan tek ebeveynin kendi narsistik ihtiyaçları için çocuğuna aşırı değer yüklemesi ve aşırı yatırım yapması, çocukta kendini özel hissetmeye ve bazı olgularda ise “patolojik psikolojik ayrıcalık” algısına yol açar (Bishop, 2000).

Ebeveynin kendi doyumları için çocuklarını aşırı yüceltmeleri ve narsistik obje olarak kullanmaları hatasına dikkat çeken Rothstein, bu durumda çocuğun kendini aşırı değerli hissetmesi ve psikolojik ayrıcalık geliştirmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgular (Rothstein, 1977).

Bishop, psikolojik ayrıcalığın en habis formunun, Coen tarafından tariflendiğini aktarır. Bu durum, çocuğun ebeveyn tarafından kötüye kullanılıp istismar edildiğini hissetmesi halinde ortaya çıkan, başkalarına zarar verme ve onları kullanma tutumudur ki, başlangıçta yaşadığı ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir tür geri dönüşüdür (Bishop, 2000).

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, “Gençlerde Bireyselleşme ile Psikolojik Ayrışma Arasındaki İlişkilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Tarama modeli, geniş kitlelerin görüşlerini ve özelliklerini betimlemeyi hedeflemektedir (Büyüköztürk vd., 2016). İlişkisel tarama modeli gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermemekle birlikte, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde ötekinin kestirilmesine olanak sağlamaktadır (Karasar, 2000).

3.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini, İstanbul’da ikamet eden, 147 kadın ve 174 erkek olmak üzere toplam 321 genç bireyden oluşmaktadır. Detaylı bilgiler Tablo-1’de ve aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	147	45,8
	Erkek	174	54,2
Fiziki Görünüm	Hoşnudum	245	76,3
	Hoşnut Değilim	76	23,7
Ailenin Gelir Düzeyi	Yetersiz	42	13,1
	Orta Düzeyde	190	59,2
	İyi	89	27,7
Anne-Baba Tutumu	İlgisiz	30	9,3
	Demokratik	89	27,7
	Otoriter	37	11,5
	Koruyucu	165	51,4
Akademik Başarı Düzeyi	Yetersiz	64	19,9
	Orta Düzeyde	176	54,8
	İyi	81	25,2

Katılımcıların 147'si (%45,3) kadın, 174'ü (%54,2) erkektir. 245 (76,3) katılımcı fiziki görünümünden hoşnutken, 76 (%23,7) katılımcı hoşnut değildir. Katılımcıların 42'si (13,1) ailesinin gelir düzeyinin yetersiz olduğunu, 190'ı (%59,2) orta düzeyde olduğunu ve 89'u (%27,7) iyi düzeyde olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların 30'u (%9,3) anne-babasının genel tutumunun ilgisiz olduğunu, 89'u (%27,7) demokratik olduğunu, 37'si (%11,5) otoriter olduğunu ve 165'i (%51,4) koruyucu olduğunu belirtmiştir. 64 (%19,9) katılımcı akademik başarısını yetersiz görürken, 176 (%54,8) katılımcı orta düzeyde ve 81 (%25,2) katılımcı iyi düzeyde akademik başarı gösterdiğini belirtmiştir.

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmacı tarafından hazırlanan formda, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, akademik başarı ve aile gelir durumuna ilişkin bilgiler alınmıştır.

3.3.2. Gençlerde Bireysellik Ölçeği:

Araştırmamızda kullandığımız bu ölçeğin Türkçeye uyarlaması, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması Akın ve Karaman tarafından yapılmıştır. Genç bireylerin bireyselleşme düzeyini ölçmek amacıyla hazırlanan ölçek, 18 maddeden oluşmaktadır. 5'li derecelendirme içeren (1- Kesinlikle Katılmıyorum – 5- Kesinlikle Katılıyorum) ve tek boyuttan oluşan Likert tipi bir ölçme aracıdır (Akın & Karaman, 2020).

Gençlerde Bireysellik Ölçeği'nin yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 43,32'sini açıklayan, öz-değeri 7,80 olan tek boyutlu ve 18 maddeden oluşan bir ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .43 ile .77 arasında sıralanmaktadır. Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları .39 ile .72 arasında sıralanmaktadır.

3.3.3. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği:

Dokuz maddeden oluşan, 7'li Likert tipi derecelendirmeye sahip (1-Kesinlikle Katılmıyorum- 7- Kesinlikle Katılıyorum), psikolojik ayrıcalığın ölçülmesini amaçlayan bir ölçme aracıdır (Kaya vd., 2011).

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği'nin yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan faktörlerin doğrulanması amacıyla DFA uygulanmıştır. Yapılan DFA'da elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2=40.55$, $N=332$, $sd=24$, $p=0.01863$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=.045, NFI=.98, CFI=.99, IFI=.99, RFI=.97, GFI=.97, AGFI=.95 ve SRMR=.030 olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri tek boyutlu psikolojik ayrıcalık modelinin iyi uyum verdiğini göstermektedir. Maddelerin faktör yükleri .67 ile .79 arasında sıralanmaktadır. Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği'nin güvenilirlik analizlerinde iç tutarlılık Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde-test korelasyonlarının ise .57 ile .71 arasında sıralandığı görülmüştür.

3.4. Araştırmanın İşlem Yolu

Araştırmada ölçek puanlarının demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek için 2 gruplu değişkenlerde Bağımsız Gruplar t-Testi, 3 ve daha fazla gruplu değişkenlerde ANOVA testi tercih edilmiştir. Ölçek puanlarının birbiri ile ilişkisi Pearson Korelasyon Analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

3.5. Veri Analiz Teknikleri

Verilerin analizi SPSS 22.0 programı ile yapılmış ve sonuçlar %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Analizlerde uygun test seçimi dağılımın normalliğine göre belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucu ölçek puanlarının çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1/+1 aralığında olduğu görülmüştür. Bu nedenle dağılımın normal olduğuna karar verilmiş ve analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bulguları aşağıda detaylarıyla verilmiş ve tablolarda gösterilmiştir.

4.1. Katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık Puanlarının Gençlerde Bireysellik Puanlarıyla İlişkisinin İncelenmesi

Tablo 2’de Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik Pearson Korelasyon Analizi sonuçları verilmiştir.

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<.001$).

Tablo 2. Katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık Puanlarının Gençlerde Bireysellik Puanlarıyla İlişkisini İncelemek İçin Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Psikolojik Ayrıcalık

Gençlerde Bireysellik	r	,609
	p	,000

4.2. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik için Betimleyici İstatistikler

Tablo 3’de Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanları için en küçük-en büyük değerler, çarpıklık-basıklık değerleri ile ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği için aralık 1-6,33 arasında, ortalama= 2,90 ve standart sapma= 1,18, çarpıklık= ,978 ve basıklık= ,537 olarak hesaplanmıştır. Gençlerde Bireysellik Ölçeği için aralık 1-4,11 arasında, ortalama= 2,08 ve standart sapma= ,70, çarpıklık= ,930 ve basıklık= ,390 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik için Betimleyici İstatistikler

Ölçek	Min	Max	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Psikolojik Ayrıcalık	1,00	6,33	2,90	1,18	,978	,537
Gençlerde Bireysellik	1,00	4,11	2,08	,70	,930	,390

4.3. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Tablo 4’te Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının cinsiyete göre incelenmesine yönelik Bağımsız Gruplar t- Testi sonuçları verilmiştir.

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaştığı belirlenmiştir. Erkek katılımcılar, kadın katılımcılara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarına sahiptirler ($p<,001$).

Tablo 4. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine Yönelik Bağımsız Gruplar t- Testi Sonuçları

Ölçekler		n	$\bar{x}$	ss	p
Psikolojik Ayrıcalık	Kadın	147	2,40	,68	,000
	Erkek	174	3,32	1,34	
Gençlerde Bireyselcilik	Kadın	147	1,76	,44	,000
	Erkek	174	2,36	,75	

4.4. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Fiziki Görünümden Hoşnut Olmaya Göre İncelenmesi

Tablo 5’te Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği puanlarının fiziki görünümünden hoşnut olmaya göre incelenmesine yönelik Bağımsız Gruplar t- Testi sonuçları verilmiştir.

Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği puanlarının fiziki görünümünden hoşnut olmaya göre anlamlı derecede farklılaştığı, Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği puanlarının ise anlamlı derecede farklılaşmadığı belirlenmiştir. Fiziki görünümünden hoşnut olmayan katılımcılar, hoşnut olan katılımcılara göre daha yüksek Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği puanlarına sahiptirler ($p<,05$).

Tablo 5. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Fiziki Görünümden Hoşnut Olmaya Göre İncelenmesine Yönelik Bağımsız Gruplar t- Testi Sonuçları

Ölçekler		n	$\bar{x}$	ss	p
Psikolojik Ayrıcalık	Hoşnutum	245	2,88	1,20	,655
	Hoşnut	76	2,95	1,12	
	Değilim				
Ergen Bireyselciliği	Hoşnutum	245	2,04	,68	,043
	Hoşnut	76	2,22	,75	
	Değilim				

4.5. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik Puanlarının Ailenin Gelir Durumuna Göre İncelenmesi

Tablo 6’da Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireyselcilik Ölçeği puanlarının ailenin gelir durumuna göre incelenmesine yönelik ANOVA sonuçları verilmiştir.

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı derecede farklılaştığı belirlenmiştir. Ailesinin gelir durumu yetersiz olan katılımcılar, orta düzey ve iyi olan katılımcılara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği puanlarına ($p<,05$), ailesinin gelir durumu yetersiz olan katılımcılar, iyi olan katılımcılara göre daha yüksek Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarına sahiptirler ($p<,05$).

Tablo 6. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Ailenin Gelir Durumuna Göre İncelenmesine Yönelik ANOVA Sonuçları

Ölçekler		n	$\bar{x}$	ss	p	Fark
Psikolojik Ayrıcalık	Yetersiz ¹	42	3,42	1,50	,002	1>2
	Orta	190	2,90	1,15		1>3
	Düzeyde ²					
	İyi ³	89	2,65	1,00		
Gençlerde Bireysellik	Yetersiz ¹	42	2,33	,76	,030	1>3
	Orta	190	2,07	,68		
	Düzeyde ²					
	İyi ³	89	1,99	,68		

4.6. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Anne-Baba Tutumuna Göre İncelenmesi

Tablo 7’de Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının anne-baba tutumuna göre incelenmesine yönelik ANOVA sonuçları verilmiştir.

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının anne-baba tutumuna göre anlamlı derecede farklılaştığı belirlenmiştir. Anne-baba tutumu otoriter olan katılımcılar, anne-baba tutumu demokratik ve koruyucu olan katılımcılara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği puanlarına ($p<,05$) sahiptir. Anne-baba tutumu ilgisiz olan katılımcılar, anne-baba tutumu demokratik ve koruyucu olan katılımcılara göre ve anne-baba tutumu otoriter olan katılımcılar demokratik olanlara göre daha yüksek Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarına sahiptirler ($p<,05$).

Tablo 7. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Anne-Baba Tutumuna Göre İncelenmesine Yönelik ANOVA Sonuçları

Ölçekler		n	$\bar{x}$	ss	p*	Fark
Psikolojik Ayrıcalık	İlgisiz ¹	30	3,17	1,17		
	Demokratik ²	89	2,83	1,17	,000	3>2
	Otoriter ³	37	3,68	1,51		3>4
	Koruyucu ⁴	165	2,70	1,03		
Gençlerde Bireysellik	İlgisiz ¹	30	2,40	,67		1>2
	Demokratik ²	89	1,98	,63	,000	1>4
	Otoriter ³	37	2,50	,92		3>2
	Koruyucu ⁴	165	1,98	,63		

4.7. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Akademik Başarı Düzeyine Göre İncelenmesi

Tablo 8’de Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının akademik başarı düzeyine göre incelenmesine yönelik ANOVA sonuçları verilmiştir.

Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği ve Gençlerde Bireysellik Ölçeği puanlarının akademik başarı düzeyine göre anlamlı derecede farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p>,05$).

Tablo 8. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Puanlarının Akademik Başarı Düzeyine Göre İncelenmesine Yönelik ANOVA Sonuçları

Ölçekler		n	$\bar{x}$	ss	p	Fark
Psikolojik Ayrıcalık	Yetersiz ¹	64	3,06	1,22		
	Orta	176	2,91	1,22	,241	-
	Düzeyde ²					
	İyi ³	81	2,73	1,05		
Gençlerde Bireysellik	Yetersiz ¹	64	2,16	,76		
	Orta	176	2,07	,68	,576	-
	Düzeyde ²					
	İyi ³	81	2,04	,69		

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUMLAR

Bu araştırmanın amacı; katılımcıların cinsiyet, akademik başarı, aile tutumları, gelir düzeyleri ve fiziki görünümlerinden hoşnutlukları gibi sosyo-demografik değişkenler açısından gençlerde bireysencilik ve psikolojik ayrıcalık arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırmanın asıl amacı olan Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysencilik Ölçekleri arasındaki bağlantının incelenmesi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Dolayısıyla araştırmanın ana bulgusu, ayrıcalık algısı ve bireysencilik tutumu arasında var olan pozitif ilişkidir. Bu ilişkiyi farklı değişkenler ile birlikte ele aldığımızda, denilebilir ki, psikolojik ayrıcalık ve bireysencilik farklı iki kavramın ortak paydada buluşmasını sağlamıştır. Psikolojik ayrıcalığı farklı görünme, hissetme ve algılama şekli; bireysenciliği de kişinin kendine dönüşü, kendi çıkarları için hareket etmesi olarak ele aldığımızda; psikolojik ayrıcalık

ve bireyselciliğin modern toplumun dışlıleri gibi birbirleri etrafında dönerek birbirlerini tamamladıklarını söyleyebiliriz.

Üniversite öğrencileri arasında “ayrıcalık” algısı ve beklentisi hakkında yapılan diğer bazı çalışmalar da bizim çalışmamıza paralel olarak bu olgunun varlığını doğrulamaktadır. Aksoy’un çalışmasında, Ankara ilinde yer alan biri vakıf biri devlete ait olmak üzere iki üniversitede öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarından veri toplanarak, bu genç bireylerin akademik ayrıcalık beklenti düzeyleri cinsiyet, üniversite türü ve sınıf düzeyi değişkenleri bağlamında incelenmiştir. Araştırmacıların ifadesine göre:

“Bireyciliğin en sert dışı vuruşu olarak nitelenen bencillik ve ayrıcalık hissi artmaya başlamıştır. Günümüzde, 1980 ve 2000 yılları arasında doğan ve Y kuşağı (millennials) olarak bilinen neslin önceki nesillere göre daha ayrıcalıklı olduklarına dair bir mit bulunmaktadır. Bu mite göre gençler, karşılığında hiçbir şey yapmak zorunda kalmadan övgüyü ve iyi bir yaşamı hak ettiklerine inanmaktadırlar. Pek çok disiplinde olduğu gibi eğitimde de bu durumla karşılaşmaktadır. Yurtdışı alan yazında bu durum “academic entitlement” olarak ifade edilmektedir. “Akademik ayrıcalık”, başarıya ulaşmak için kişisel sorumluluk almaksızın akademik başarı beklentisine sahip olma eğilimi olarak tanımlanmaktadır.” (Aksoy, 2019).

Dikkat edilirse, bizim çalışmamızda araştırılan “psikolojik ayrıcalık” olgusunun tanımı ve niteliği ile Aksoy’un çalışmasında araştırılan “akademik ayrıcalık” kavramı arasında yakınlık ve paralellik vardır. Sınıf öğretmeni adayı olarak üniversitede okuyan genç bireylerde var olan “akademik ayrıcalık” beklentisinin, bizim aynı kuşağa mensup örneklemimizde “psikolojik ayrıcalık” puanlarının yüksek çıkmasıyla benzerliği yadırgatıcı değildir.

Aksoy’un yukarıda alıntılıdığımız ifadesinde dikkat çeken bir nokta, Y kuşağı diye adlandırılan genç bireylerde, bireyselciliğin başka bir nitelemesi olan “bencillik” ile “ayrıcalık” algısının birlikte arttığının tespitidir. Bu da, araştırmamızda ana bulgu olarak ortaya çıkan ayrıcalık algısı ve bireyselcilik tutumu arasındaki pozitif ilişki varlığını doğrulamaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair alınan sonuçlar, erkek katılımcıların kadınlara göre daha yüksek puanlara sahip olduğunu göstermektedir. Cinsiyet ile ilgili bu alanda yapılan çalışmalarda da (İmamoğlu, Günaydın & Selçuk, 2011) kadınların toplulukçu kültürü benimsemiş, daha çok ilişkisel benlik algısına sahip oldukları öne sürülmüştür. Ancak, Altıntaş (2012) ve Erol’un (2018) araştırmaları göstermiştir ki bireycilik, toplulukçu kültürlerin aksine, modern dünyanın getirileri ile bireysel mutluluğa hizmet ettiği sürece çıkarlar üzerine

kuruludur. Literatüre baktığımızda ise, Ercan'ın (2013) bireycilik ve benmerkezcilik üzerine olan araştırması kadınların erkeklerden daha yüksek bireycilik puanları olduğunu göstermiştir. Bunun sebepleri arasında ise kadınların toplum içerisinde kendi kimlikleri ile tanınmak ve geleneksel tanımlamalardan soyutlanmak istemeleri yer almaktadır (Karakitapoğlu-Aygün, 2004).

Bizim yaptığımız araştırmanın sonuçlarına baktığımızda, her iki ölçekte de erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha yüksek puan almaları, yani daha fazla bireysellik gösterip daha fazla psikolojik ayrıcalık algılamaları, araştırmada yer alan katılımcıların üniversite öğrencileri olmaları ve kültürel farklılıklarıyla ilişkilendirilebilir. Bizim bulgularımızla uyumlu olarak, İmamoğlu da kendi çalışma sonuçlarında “kadınların erkeklere kıyasla daha ilişkisel bir benlik yapısına ve daha toplulukçu bir bakış açısına sahip olduklarını” göstermiştir (İmamoğlu vd., 2011).

Bizim aldığımız sonuçları destekler şekilde, Uçar ve Konal da erkek cinsiyetin daha fazla bireycilik eğilimi gösterdiğini alan yazınındaki verilerle şöyle ifade etmektedir: “*Literatür incelendiğinde duygu, biliş, motivasyon ve sosyal davranış örüntülerinde olduğu gibi bireycilik ve toplulukçuluk eğilimlerinde de cinsiyet farklılıklarının olduğu görülmektedir. Genel bulgular erkeklerin kadınlardan daha bağımsız-özerk ve bireycilik eğilimli; kadınların ise erkeklerden daha bağımlı-ilişkisel ve toplulukçuluğa daha yakın olduğu yönündedir.*” (Uçar & Konal, 2017).

Bireycilik şeklindeki benlik algısında; dün-bugün-yarın olmak üzere bireyin rolleri ve kişinin bunları temsilleri sürecinde merkeze kendini koyması ve topluluk içerisinde bu şekilde var oluşu ile kendine odaklanması söz konusudur (Sayiner ve ark., 2007). Araştırmamızda fiziki görünümünden hoşnut olmayanların puanlarını bireysellik ölçeği üzerinden incelediğimizde hoşnut olanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da katılımcıların fiziksel görünüşlerinden hoşnutsuz olanlarının bununla daha çok ilgilenme ve üstüne düşme eğilimi göstererek ‘ben’e odaklandıklarını göstermektedir. Benlik, kişinin bilişsel ve duygusal olarak kendini algılaması ve tanımlamasıdır. Beden algısı, üniversite çağında, yani kendini her açıdan geliştirmeye ve göstermeye çalışan genç yetişkinlerin olduğu bir ortamda, kendi ile ilgilenen ve öz bakımına özen gösteren bireylerin benlik algılarının yüksek olmasını ve toplulukçuluktan ziyade bireyciliğe dönmesini sağlayan değişkenlerden sadece bir tanesidir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu, katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik puanları ile ailelerinin gelir durumlarının anlamlı derecede farklılaştığını

göstermiştir. Gelir düzeyi yetersiz olan katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik puanlarına bakıldığında, gelir düzeyi orta ve iyi düzeyde olanlara göre yüksek olduğu çıkmıştır. Alan yazınında (Aydın, 2019) benlik saygısı ve gelir düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Gelir düzeyi arttıkça benlik saygısının arttığı, gelir düzeyinin aile içi ilişkileri olumlu yönde etkilediği ve bunun bakım verilen çocuklar üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu sunulmuştur. Bakım veren ile çocukları arasında maddi kaygıların olmadığı, doğal ve samimi bir ilişkinin kurulması; yüksek özgüvenli, kendini tanıyan, ifade etme becerilerine sahip bireyler yetişmesinde önemli bir demografik değişken olarak yorumlanabilir.

Yetersiz aile geliri olan katılımcıların, yüksek çıkan bireysellik ve psikolojik ayrıcalık puanları, bireyin maddi olanaksızlıklar içerisinde aile ile sağlıklı sosyal ilişki kuramayışı yoluyla iki farklı bireyselliğe bizi götürmektedir. Dikey ve yatay bireysellik, statüleri reddetme, kendi benlikleri ile ortaya çıkma ve statü farkını kabul edip ayak uydurma ve birey olarak rekabete katılmak. Araştırma sonuçlarına göre yetersiz aile gelirine sahip katılımcıların her iki ölçekte de yüksek puanlar almalarını yorumlarsak; psikolojik ayrıcalığın bireyin kendisi ile ilgili yüksek benlik algısını kapsadığını göz önüne aldığımızda tanımlamalara uygun bir sonuçla karşılaşmış olmaktadır.

Bu konuda elde ettiğimiz bulgular, Ayaz ve Çelikel'in (2020) değişik yaş gruplarından 750 katılımcı üzerinde yaptıkları bir çalışmadaki bireysellik-toplulukçuluk eğilimi sonuçları ile uyumludur. Söz konusu çalışmaya katılan bireyler arasında üst gelir grubunun daha toplulukçu, geliri az olanların ise daha bireyseli eğilim gösterdikleri tespit edilmiştir.

Öte yandan, düşük gelir gruplarındaki bireylerin yaşam doyumlarının olumsuz yönde seyrettiğini, dolayısıyla psikososyal açıdan tatmin olmadıklarını gösteren Headey'in çalışması, bizim gençlerdeki bulgularımızı destekler niteliktedir. Headey (2008), çalışmasında; sağlıklı aile veya arkadaşlık ilişkileri kurmak, başkalarına yardım etmek, gönüllü sosyal çalışmalara katılmak gibi maddi olmayan ve rekabet gerektirmeyen hedeflere öncelik veren bireylerin yaşam doyumlarının önemli ölçüde yüksek seyrettiğini gözlemiştir. Bunun zıddına olarak; gelir, servet, statü kazanmak, kariyer başarısı elde etmek gibi maddi ve rekabet gerektiren yaşam hedeflerine öncelik veren bireylerin ise yaşam doyumlarının olumsuz yönde seyrettiğini ortaya koymuştur.

Bu bulguları şöyle yorumlamak mümkün gözükmektedir: Yüksek gelir ve servet elde etmek, statü kazanmak gibi hedeflere yönelen düşük gelir gruplarındaki bireylerde yaşam doyumu ve

psikolojik tatmin olumsuzdur. Bu nedenle bu grup mensuplarının özellikle üniversite çağı gibi bir süreçte bireysellik ve psikolojik ayrıcalık tutumları sergilemeleri beklenebilir bir olgudur.

Araştırmanın diğer bir değişkeni olan anne-baba tutumu dört alt boyutuyla (ilgisiz, demokratik, otoriter, koruyucu) incelendiğinde, otoriter anne-baba tutumu diğer tutumlara göre Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Ölçeklerinden daha yüksek puan almıştır. Anne ve babalar çocukları ile ilgili belirli beklentiler üzerinde yetiştirme stilleri benimserler. Onları geleceğe doğru hazırlarken, başarılı, kendi hayallerini gerçekleştirebilecekleri, düşüncelerini ve inançlarını aktarabilecekleri, toplumsallaştırmaya çalıştıkları birer proje olarak görür, farklı stratejiler benimser ve ona göre davranırlar. Yılmaz (2001) bu konuda: “Böylece birçok tutum ortaya çıkar. Tutumlardaki bu çeşitlilik çocuğun nezdinde aile kavramı tanımını daha farklı algılamasına neden olup, çocuğun hayatında ebeveynlerinden beklentilerini de ön plana çıkartmaktadır” der. Aynı zamanda çocukların algıladıkları ebeveyn tutumları onların özsaygılarının oluşumunda ve kendilerini tanımlamalarında ailelerinin onlara olan bu bakış açısı ve iletişimi tarafından şekillenmektedir (Ertaş, 2020). Bu yüzden ailelerin çocukları ile daha ilgili ve yakın ilişki kurmaları oldukça önemlidir (Akdeniz, 2009).

Baldwin ve arkadaşlarının araştırmasına göre demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarının olumlu kişilik özelliklerine, otoriter tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarının ise kararsız ruh haline sahip oldukları ortaya konmuştur (Erözkan, 2012). Araştırmamızın sonuçları da göstermektedir ki, otoriter anne-baba tutumu, katılımcıların psikolojik ayrıcalık, yani gerçeği yansıtmayan yüksek benlik algıları ve potansiyeli ile örtüşmeyen pozitif beklentiler içerisinde olmasına, kendini diğer insanlardan üstün görmesine yol açmakta ve genç bireyler psikolojik olarak uyumsuz bir profil çizmektedir. Otoriter tutum, bireylerin kendilerine dönmelerine ve benlik algılarının gelişim süreçlerinde negatif sonuçlara yol açmaktadır.

Anne-baba tutumunun, genç bireylerin psikososyal durumları ve gelecek beklentileri üzerindeki etkisine dair ilginç bir çalışma da bizim çıkarımlarımıza ışık tutmaktadır. Yüksel, 2013 yılında üniversitenin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören ve gönüllü olarak seçilen 215 kadın ve 250 erkek olmak üzere, 19-27 yaş aralığındaki toplam 465 öğrenci üzerinde, genç yetişkinlerin yaşam anlamı düzeyi ile farklı değişkenlerin ilişkisini araştırmıştır. Bu çalışmaya göre, aranan yaşam anlamında ebeveyn tutumuna göre anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Otoriter ebeveyn tutumuna sahip ailelerin çocukları diğer ebeveyn tutumlarından demokratik, ilgisiz ve koruyucu ailelerin çocuklarına göre daha fazla aranan yaşam anlamı puanına sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre otoriter ebeveyni olan genç yetişkinler geleceğe ilişkin yaşam anlamı aramaktadır. Başka bir ifadeyle, otoriter ebeveyni olan bireyler yaşamda anlam

bulamamakta, gelecekte koşullarını değiştirerek daha farklı yaşantılara sahip olacağını düşlemekte ve dolayısıyla geleceğe ilişkin anlam aramaktadır (Yüksel, 2013).

Mevcut yaşamlarında anlam bulamayan ve gelecekte daha iyi yaşam koşulları elde etmek için üniversite çağında kararlı bir tutum geliştiren gençlerin, hem bireysellik hem de psikolojik ayrıcalık algılarının yüksek olması da beklenmelidir.

Tatar (2006), aile tutumlarının bireysellik olgusuna etkisini değerlendirdiği makalesinde; bireyselliğin, ailenin kuralcı ve baskıcı görünüm alması durumunda bireyin kendi haklarını ve kişiliğini koruma çabası olarak çoğu insana anlamlı geldiğini tespit etmekte ve bu “baskıcı” tutumun oluşumunu şöyle açıklamaktadır: *“Geleneksel aile ortamı, değerlerin değeri olarak varlığını sürdürürken, diğer taraftan aile içi otorite veya oto-kontrol sistemine de yol açmıştır. Bu yüzden geleneksel aile yapısında dikey bir hiyerarşi ya da otoritenin teşekkülünü gözlemleyebiliriz. Bu durum elbette aile ortamının yeşerttiği değerlerin aile bireyleri üzerinde bir yaptırım gücüne sahip olması ile eş anlamlıdır. Ve ister istemez değerler ile yaptırım gücü arasındaki paralelliği kuracak ve koruyacak bir baskıcı tutuma yol açabilmektedir.”*

Tatar’ın tespitleri her ne kadar gelişmiş Batı toplumları hakkındaki bir değerlendirme olarak okunsa da, araştırmamız da göstermektedir ki otoriter aile tutumları, bizim örneklemimizdeki üniversiteli gençlerimizi de bireysellik tuzağına çekmektedir. Tatar anılan makalede, ailedeki otoriter tutum ile bireysellik olgusu arasında gerekli dengenin kurulamadığını da açıkça ifade etmiştir: *“Batı toplumları, değerler, yaptırım gücü ve baskıcı tutum arasındaki bu ilişkiyi ancak bireysellik dediğimiz yeni değeri keşfederek çözebilmiştir. Ne var ki bu çözülme dikey hiyerarşik yapıya yatay bir görünüm kazandırsa da sonuçta aile ortamı ile bireysellik arasında bir denge kurmayı başaramamıştır.”* (Tatar, 2006).

Araştırmamızda, katılımcıların Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireysellik Ölçeğinden aldıkları puanlar akademik başarı düzeyleri üzerinden incelendiğinde ise anlamlı bir farklılaşmaya ulaşılamamıştır.

Göregenli’nin 98’i üniversite öğrencisi olan 19-40 yaş arası 200 birey üzerinde yaptığı bireysellik-toplulukçuluk eğilimleri konulu çalışmada (1995), Türk toplumunda net bir bireysellik veya toplulukçuluk sınıflandırılması yapılamayacağı sonucunun çıkması, bizim çalışmamızın sadece genç öğrenci popülasyonunu kapsamasına mukabil anılan çalışmada 102 erişkin bireyin de istatistiğe dâhil edilmesi ile açıklanabilir.

Benzer şekilde, Ayaz ve Çelikel'in (2020) değişik yaş gruplarından 750 katılımcı üzerinde yaptıkları bir çalışmada, evli katılımcılar kümesinin bekâr katılımcılar kümesine oranla daha toplulukçu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bizim örneklemimizin, büyük çoğunluğu bekar olan üniversite öğrencilerini içermesi, çalışmamızda bireyselliklik puanlarının yüksek çıkmasını açıklamaktadır.

Öte yandan, üniversite öğrencilerinde gerek bireyselliklik, gerekse psikolojik ayrıcalık düzeylerinin yüksek çıkması, akla şöyle bir soru getirebilir: *“Bu popülasyonda, hayatın daha erken çağlarında da böyle bir algı ve tutum var mıdır? Yoksa her iki olumsuz tutum daha sonradan mı gelişmektedir?”*

Bu soruya cevap teşkil edecek bir araştırma, İnci tarafından ortaya konmuştur (İnci, 2009). Aydın ilindeki üç ilköğretim okulunda gerçekleştirilen çalışmada, çalışma grubu 6, 7 ve 8 yaşındaki, 45 kız ve 45 erkek öğrenci olmak üzere toplam 90 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan 90 öğrenciden, 30 öğrenci üst, 30 öğrenci orta ve 30 öğrenci ise orta sosyo-ekonomik düzeyi temsil etmektedir. Bu çocukların sosyo-ekonomik düzey, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre, hangi değerlere yöneldikleri, başka bir ifadeyle hedef ve beklentilerinin neler olduğu araştırılmıştır. Elde edilen nitel veriler değerlendirildiğinde, tüm yaş, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyetteki öğrencilerin *“güzelliklerle dolu bir dünya ve doğayla bütünlük içinde olmak, yardımsever olmak, kibar olmak, söz dinlemek, bağlılık duymak, sağlıklı olmak, zengin olmak, başarılı olmak, keyif, kendi hedeflerini seçebilmek”* değerlerine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara dikkatle bakıldığında, ilköğretim çağında iken çocukların kendilerini ayrıcalık veya bireyselliklik açısından net bir tarafta konumlandırmayan, karışık olarak her iki yönde de değerlendirilebilecek algı ve beklentilere sahip oldukları görülmektedir. Buradan yola çıkarak, bizim çalışmamız ve benzerlerinde bulunan genç bireylerdeki ayrıcalık ve bireyselliklik eğilimlerinin, ergenlik ve gençlik çağlarında netleşerek bir kişilik özelliği haline geldiği söylenebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal hayatımız içinde özellikle son on yıllarda daha fazla hissedilen ve değişik platformlarda irdelenen olgulardan biri de, bireylerin ve hatta giderek kitlelerin eskiye göre daha çok “bireyselleşme” eğilimi göstermeleridir. Gündelik konuşmalarda ya da konuyla ilgili yazılı kültürde “bencillik, benmerkezcilik, hodgâmlık, egoist olma, egosantrizm, hedonizm vb.” ifadelerle dile getirilen bu kavram, esasen dünya literatüründe de “toplumculuk/toplumsalcılık” karşıtı olarak terimleştirilen “bireycilik/bireyselcilik” olgusunun ta kendisidir. Bugün, toplumun hemen her kesiminde bu olgunun tesirleri ve yansımaları görünürken, doğal olarak “bireyselcilik” kavramının en çok dile getirildiği kesim, gençler veya başka bir ifade ile “yeni nesil”dir. Birkaç on yıl öncesiyle kıyaslandığında; akılları ermeye başladığı andan itibaren çocukların, ergenlerin ve özellikle gençlerin “diğergâm”lıktan giderek uzaklaştıkları, hem toplumsal yaşamda hissedilen hem de yapılan birçok bilimsel araştırmada ortaya konan bir realitedir.

Öte yandan yine yazılı metinler veya konuşmalarda “kendini beğenme, kibir, narsisizm, yüksek benlik algısı, megalomanlık vb.” şeklinde ifade edilen başka bir yükselen değer de “psikolojik ayrıcalık”tır. Ülkemizde ve Batı’da birçok bilimsel ve toplumsal araştırmaya konu edilen psikolojik ayrıcalık, akla gelebilecek çok sayıda değişken ile ilişkisi bakımından incelenmiştir. Tarih boyunca, her yaş ve toplumsal kesimde psikolojik ayrıcalık algısı yüksek olanlar bulunmuş ve hatta bunlar hakkında edebiyat külliyyatına geçen eserler bile kaleme alınmıştır

(örn. Narsist kahramanı olan romanlar veya Moliere'in "Kibarlık Budalası" gibi eserler, yahut "ayna ayna söyle bana.." ifadesi ile klasikleşen Pamuk Prenses masalı ve benzerleri). Ancak son on yıllarda değişik harflerle adlandırılan kuşaklar içinde psikolojik ayrıcalık olgusunun eski nesillere kıyasla dikkat çekecek oranda yüksek olduğu izahtan varestedir.

İşte özellikle genç kuşakları, bu arada tabiidir ki üniversite öğrencilerini içine alan bireyselcilik ve psikolojik ayrıcalık olgularını, farklı etmenlerle ilişkili olarak incelemek, bu yüksek lisans tezi çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Hiç kuşkusuz, çalışmamızın -daha önce beyan edilen- kısıtlılıkları nedeniyle, aynı konuda daha geniş bir örneklem üzerinde ve sosyoekonomik ve kültürel açıdan daha heterojen bir genç popülasyonda yapılacak müteakip araştırmalar vardığımız sonuçları bir kez daha test edecek ve belki de daha doğru çıkarımlar yapmamızı sağlayacaktır.

Bununla beraber, bulgular ve tartışma bölümlerinde ayrıntıları verildiği üzere, bu çalışmamızın sonuçları şöyle özetlenebilir:

1. Erkek üniversite öğrencileri, kadın öğrencilere göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik puanlarına sahiptir.
2. Fiziki görünümünden hoşnut olmayan gençler, hoşnut olanlara göre daha yüksek Gençlerde Bireyselcilik puanlarına sahiptir. Psikolojik ayrıcalık algısında ise bir fark yoktur.
3. Ailesinin gelir durumu yetersiz olan öğrenciler, daha fazla geliri olanlara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık ve daha yüksek Gençlerde Bireyselcilik puanlarına sahiptir.
4. Anne-baba tutumu otoriter olan gençler, demokratik olanlara göre daha yüksek Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik puanlarına sahiptir.
5. Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik puanları, gençlerin akademik başarı düzeyine göre anlamlı derecede farklılık göstermemektedir.
6. Araştırmaya katılan tüm gençlerde Psikolojik Ayrıcalık ve Gençlerde Bireyselcilik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle, bireyselcilik eğiliminde olan gençler aynı zamanda kendilerinde yüksek psikolojik ayrıcalık algılamaktadır.

Araştırmada elde edilen bu sonuçlar üzerinden konuya ilişkin önerileri sıralamadan önce, bireyselcilik ve psikolojik ayrıcalık algı ve olgularına genel bakış olarak şunları söyleyebiliriz:

Hem içinde bulunduğumuz toplumun mensup olduğu kültürel çerçeve ve değer yargıları açısından, hem de şahsi kanaatimiz olarak, gerek bireyselleşme gerekse yüksek psikolojik ayrıcalık algısı “olumsuz” tutumlardır. Bireyselleşme – toplulukçuluk ikilemi konusunda, Göregenli (1995) ve Altıntaş’ın (2012) Türk toplumsal yapısı ve kültürel kodlarımız açısından yaptıkları isabetli değerlendirmelere biz de katılıyoruz. Göregenli, bağımlılık/ilişkililik ve bunun zıddı olarak ayrışma/otonomi şeklinde sunulan iki değişkenin diyalektik sentezinin optimal bir çözüm olduğunu, Kağıtçıbaşı’na atfen tespit etmekte; ayrıca zıtların sağlıklı dengelenmesi yoluyla oluşacak “dengelenmiş toplumsal birey” modelini önermektedir (Göregenli, 1995). Altıntaş ise, “hem bireyin gelişimini ve özerkliğini koruyan hem de toplumun taleplerini karşılayan özgün bir yaklaşımın ortaya konulabileceğini, bu suretle eleştirel düşünme becerisine sahip bireyler yetiştirilirken toplumun sürekliliğine de katkı sağlanabileceğini” savunmaktadır (Altıntaş, 2012). Kanaatimizce, kendi toplum yapımız ve değerler manzumemize en uygun yaklaşım bu olacaktır.

Araştırmamızın, gençlerde bireyselleşme ve psikolojik ayrıcalığı etkilediği bulunan değişkenleri arasında birçoğu değiştirilemez (cinsiyet, fiziki görünüm) yahut değiştirilmesi zor olan (ailenin gelir seviyesi) etmenlerdir. Akademik başarı, elbette geliştirilip değiştirilebilir, fakat bu da bireyselleşme veya psikolojik ayrıcalık ile ilişkisiz bulunmuştur. Neticede, çıkan sonuçlar içinde gençlerin -bize göre olumsuz olan- bireyselleşme veya yüksek psikolojik ayrıcalık eğilimlerini etkileyen ve değiştirilebilir olan tek değişken anne-baba tutumları olarak görülmektedir. Dolayısıyla, çalışmamızın sonunda önerilerimiz ebeveyn tutumları ve toplumsal yaklaşımlar ile eğitim modelleri üzerinde yoğunlaşacaktır:

- Ebeveynlerin aşırı müdahaleci, aşırı koruyucu, aşırı otoriter veya ilgisiz tutumlar yerine demokratik ve doğal ilişki kurma biçimini benimsemeleri
- Kendi doyumları için çocuklarını aşırı yüceltmekten kaçınmaları
- Çocukların mümkün olduğu takdirde tek ebeveynli olarak yetiştirilmemeleri
- Aile ortamının geleneksel yapısı hızla dönüşürken, kaynak değer olarak aile ile önü alınamaz bir değer olarak bireyselleşme arasında ortak bir kültür geliştirme çabası gösterilmesi
- Bu iki yaşayan değeri birbiriyle çatıştırmak yerine, bireysel hak ve özgürlüklerimizi gözetken ve gözetirken aileyi güçlendiren anlama ve eylem modelleri keşfetmeye çalışılması

- Özellikle kişilik ve tutumların geliştiği ilk ve orta okul sıralarında “değerler eğitimi” çerçevesinde hem bireyin gelişimini ve özerkliğini koruyan hem de toplumun taleplerini karşılayan özgün bir yaklaşımın ortaya konulması
- Toplumumuz ve kültürümüz özelinde geliştirilecek bir “karakter eğitimi” modelinin milli eğitim sistemine entegre edilmesi

önerilebilir.

Özetle;

“Bireyselcilik” olgusu, toplumda aile kavramına atfedilen önemin artırılması, bireyle ilişkili sosyal birimlerin (aile, akrabalar, komşular, hemşeriler, arkadaşlar, meslektaşlar vb.) bireyle olan münasebetlerinin ve etkileşiminin güçlendirilmesi, küçük yaştan itibaren kültürel ve geleneksel kodlarımıza uygun dengeli bir değerler eğitimi verilmesi yoluyla olumlu yönde değiştirilebilir.

“Psikolojik ayrıcalık” algısının doğru yönetilmesi ve patolojik boyut kazanmaması içinse, en önemli tedbir, küçük yaştan itibaren anne-baba tutumlarının dengeli bir ilgi ve demokratik yaklaşım şeklinde sergilenmesi; baskıcı, aşırı koruyucu, ilgisiz veya otoriter ebeveynlik tutumlarından kaçınılarak geleceğın genç bireylerinin psikolojik olarak sağlıklı gelişiminin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

Acar, T. & Acar, N. V. (2013). “Babam ve Oğlum” filmi’nin çok kuşaklı/kuşaklararası aile terapisi’nin temel kavramları açısından değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 37-53.

Acartürk, B. A. (2016). *Beş faktör kişilik özellikleri ile bireycilik ve toplulukçuluk arasındaki ilişkinin incelenmesi: Dernek çalışma grupları üyeleri üzerinde bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akbıyık, B. S. Ü. (2018). Psikolojik ayrıcalığın üretkenlik karşıtı davranışlara etkisi: Psikolojik sözleşmenin ihlal edilmesinin aracılık rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 234-255. doi: 10.20491/isarder.2018.471

Akdeniz, S. (2009). *Ergenlerin meslek kararı verme yetkinlik algılarının, algılanan ana-baba tutumu ve bazı özlük nitelikleri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akın, A., & Karaman, D. (2019). *Individualization’s scale: Validity and reliability study*. International Scientific Events: Education, Research and Development, Burgas, Bulgaria, 23-27 August 2019.

Aksoy, N. & Çoban Sural, Ü. (2019). *Neoliberal Eğitim Düzeninde Sınıf Öğretmeni Adaylarının Ayrıcalık Beklentileri*. 4. Uluslararası Yükseköğretim Çalışmaları Konferansı, Çanakkale, Türkiye, 10 - 14 Ekim 2019.

Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve toplumculuk tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 31-52. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29176/312430>

Aqeel, M., & Siddiqui, D. A. (2020). Psychological entitlement and unethical workplace behavior in Pakistan: The role of status striving, moral disengagement, organizational identification, and egoistic deprivation. *Social & Personality Psychology eJournal*. doi:10.2139/ssrn.3755245

Atalay, F. (2021). *Üniversite öğrencilerinde benliğin farklılaşması*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Ayaz, S. & Çelikel, A. (2020). Satın alma tarzları ile güç mesafesi ve bireycilik-toplulukçuluk arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 813-827.

Aydin, E. (2019). *Ergenlerin algılanan anne baba tutumlarının benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Biddle, C. (2012). Individualism vs. collectivism: Our future, our choice. *The Objective Standard*, 7(1), 19-28. Erişim adresi: <https://theobjectivestandard.com/2012/02/individualism-collectivism/>

Bishop, J., & Lane, R. C. (2000). Father absence and the attitude of entitlement. *Journal of Contemporary Psychotherapy: On the Cutting Edge of Modern Developments in Psychotherapy*, 30(1), 105–117. <https://doi.org/10.1023/A:1003657300883>

Brewer, P., & Venaik, S. (2011). Individualism–Collectivism in Hofstede and GLOBE. *Journal of International Business Studies*, 42(3), 436-445. <https://doi.org/10.1057/JIBS.2010.62>

Burger, J. M., (2004). *Kişilik*. (Çev. Sarioğlu, İ. D.). 1. Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Campbell, W. K., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J., & Bushman, B. J. (2004). Psychological entitlement: interpersonal consequences and validation of a self-report measure. *Journal of personality assessment*, 83(1), 29–45. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8301_04

Çetin, C. N. (2018). Dördüncü sınıf öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin ana baba tutumları ve empati düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1(1), 21-47. doi:10.1177/1948550617729885

Değirmenci, E. & Demirli, C. (2019). Çekirdek veya Geniş Ailede Yetişen Bireylerde Sosyal Onay İhtiyacı ile Benliğin Farklılaşması Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi* , 2 (1) , 79-95.

- Demircioğlu, Z.I., Demir, K., Fuçular, E.E., Sülüngür, O., Yalçın, E.S., Topçu, M. (2018). Mahler'in Ayrışma-Bireyleşme Kuramına Göre Küçük Kara Balık Kitabı'nın İncelenmesi. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 5 (2), 72-93.
- Ercan, H. (2013). Genç yetişkinlerde benlik kurgusu üzerine bir çalışma. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(2), 157-178.
- Erol, P. Ö. (2018). Toplumsal değerler sistemleri olarak ailecilik ve bireyciliğin doğurganlık üzerine yansımaları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(35), 871-893. doi: 10.21550/sosbilder.405705
- Erözkan, A. (2012). Ergenlerde kaygı duyarlılığı ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 43-57
- Ertaş, İ. (2020). *Lise öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn tutumları ve stresle baş edebilme yaklaşımının öznel iyi oluş düzeylerini yordaması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya
- Givertz, M., & Segrin, C. (2014). The association between overinvolved parenting and young adults' self-efficacy, psychological entitlement, and family communication. *Communication Research*, 41(8), 1111-1136. doi:10.1177/0093650212456392
- Göregenli, M. (1995). Kültürümüz açısından bireycilik-toplulukçuluk eğilimleri: Bir başlangıç çalışması. *Turkish Journal of Psychology*, 10(35), 1-14.
- Harvey, P., & Martinko, M. J. (2009). An empirical examination of the role of attributions in psychological entitlement and its outcomes. *Journal of Organizational Behavior*, 30(4), 459-476. <https://doi.org/10.1002/job.549>
- Headey, B. (2008). Life Goals Matter to Happiness: A Revision of Set-Point Theory, *Social Indicators Research*, 86, 213–231.
- Hobbes, T. (2005). *Leviathan*. (Çev. Lim, S.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İmamoğlu, E. O., Günaydın, G., & Selçuk, E. (2011). Özgün benliğin yordayıcıları olarak kendileşme ve ilişkililik: Cinsiyetin ve kültürel yönelimlerin ötesinde. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67).
- İnci, E. (2009). *Erken Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Sosyo-ekonomik Düzey, Yaş ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Aydın.
- Kahveci, H., & Sever, M. (2016). Genç bireylerde bireycilik ve kolektivizm ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 73-90.

- Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2004). Self, identity, and emotional well-being among Turkish university students. *The Journal of Psychology*, 138(5), 457-478. <https://doi.org/10.3200/JRLP.138.5.457-480>
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaya, M., Akın, A., & Yüksel, R. (2011). *Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği'nin (PAÖ) Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği*. Paper presented at the ICES11 International Conference on Educational Sciences, Famagusta, Cyprus, 22-25 June 2011.
- Kenan, S. (2007). Modern eğitimin oluşum sürecinde değerler eğitimi nasıl zayıfladı?, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (275-287). Kaymakcan, R., vd., İstanbul: Dem Yayınları.
- Kenan, S. (2009). The missing dimension of modern education: Values education. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 9(1), 279-295.
- Kösemihal, N. S. (1955). *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçük, M. (1993). *Ahlak ve Modernlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lange, J., Redford, L., & Crusius, J. (2019). A status-seeking account of psychological entitlement. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 45(7), 1113-1128. <https://doi.org/10.1177/0146167218808501>.
- Lee, A., Schwarz, G., Newman, A., & Legood, A. (2019). Investigating when and why psychological entitlement predicts unethical pro-organizational behavior. *Journal of Business Ethics*, 154(1), 109-126.
- Lipson, L., & Çam Yeşiltaş, J. (2000). *Uygarlığın Ahlâki Bunalımları: Manevi Bir Erime mi, Yoksa İlerleme mi?*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Machiavelli, N. (1998). *Hükümdar*. (Çev. Karabulut, H. K.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Mahler, M. S., Pine, F., Bergman, A. (2003). *İnsan yavrusunun psikolojik doğumu*. (Çev. A. N., Babaoğlu), İstanbul: Metis Yayınları.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality Social Psychology*, 5, 551-558.
- Marcia, J. E. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2, 7-28.
- Mert, A. & Çetiner, P. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum İle Benlik Ayrışması Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(3), 190-204.
- Mill, J. S. (2008). *Özgürlük Üzerine*. (Çev. Türk, T.). İstanbul: Roman Yayınları.

- Miller, J. D., & Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *Journal of Personality*, 76, 449-476. doi:10.1111/j.1467-6494.2008.00492.x
- Morsünbül, Ü. (2013). Ergenlikte Kimlik Statüleri ve Risk Alma Arasındaki İlişki. *İlköğretim Online*, 12(2), 347-355.
- Nietzsche, F. (2008). *Seçilmiş Düşünceler*. (Çev. Tiryakioğlu, S.). İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci*. (Çev. Epçeli, N.). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2005). *Devlet*. (Çev. Saraçoğlu, C., & Atayman, V.). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Pryor, L. R., Miller, J. D., & Gaughan, E. T. (2008). A comparison of the Psychological Entitlement Scale and the Narcissistic Personality Inventory's Entitlement Scale: Relations with general personality traits and personality disorders. *Journal of Personality Assessment*, 90(5), 517-520.
- Rothstein, A. (1977). The ego attitude of entitlement. *International Journal of Psycho-Analysis*, 4, 409-417.
- Rousseau, J. J. (2004). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. Yalın, M. T.). İstanbul: Devin Yayınları.
- Sayiner, B., Savaşan, E., Sözen, D., & Köknel, Ö. (2007). Yükseköğretim gençliğinin benlik algısının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: İstanbul Ticaret Üniversitesi örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 253-265.
- Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P., & Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-cultural research*, 29(3), 240-275.
- Snow, J. N., Kern, R. M., & Curlette, W. L. (2001). Identifying personality traits associated with attrition in systematic training for effective parenting groups. *The Family Journal*, 9(2), 102-108.
- Şeker, B. D. (2005). *Kente göç etmiş bir örnekleme bireycilik-toplulukçuluk eğilimleri ve değerler açısından kültüre uyum (kültürlenme) süreçleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tanilli, S. (1981). *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Taş, H. İ. (2013). *Bireycilik: Nedir, Ne Değildir?*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tatar, B. (2006). Kaynak değer olarak aile ve bireysellik sorunu. *Diyanet Aylık Dergi*, 3, 3949.

- Topçu, M. (2016). Ayrılma ve bireyleşme: Nesne ilişkileri üzerine terapötik uygulama. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 3(2), 27-28.
- Triandis, H. C., & Singelis, T. M. (1998). Training to recognize individual differences in collectivism and individualism within culture. *International Journal of Intercultural Relations*, 22(1), 35-47.
- Uçar, M. E. & Konal, B. (2017). Kadın ve erkeklerde yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk ve narsisizm benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Social Sciences Studies Journal*, 3(6): 981-1001.
- Uçar, M. E. (2017): Üniversite öğrencilerinde benlik kurguları, yatay ve dikey bireycilik/toplulukçuluk ile ilişkisel, özerk, özerk-ilişkisel benlik arasındaki ilişkiler. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1865-1878. doi:10.14687/jhs.v14i2.4006
- Ulu, S. (2021). Yaptım ama bir sor, niye yaptım! Örgüt yanlısı etik olmayan davranışlar, *Örgütsel davranış-Şimdi bu konular konuşuluyor* içinde (1-27). Üstün, F., & Koca Ballı, A. İ., Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ünal, S., & Avcı, D. (2019). Kolektiviteden bireyciliğe geçiş: Aile ve evlilik kurumuna dair değişen göstergeler ve kaygılar. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(5), 2641-2668. doi:10.29228/TurkishStudies.37350
- Veugelers, W. (2000). Different ways of teaching values. *Educational Review*, 52(1), 37-46.
- Yayla, A. (1998). *Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2011). *Siyasi Düşünce Sözlüğü*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yıldız G. <https://egitimbilimlernotlari.com/marcianin-kimlik-statuleri/> Son erişim: 12.8.2022
- Yılmaz, A. (2001). Çocukların algıladığı anne baba arasındaki uyum, anne baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkiler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(2), 85-93.
- Yılmazer, T., Karagöz, Ş., Uzunbacak, H. H., & Akçakanat, T. (2021). Karanlık üçlü kişilik özellikleri, psikolojik ayrıcalık, görelî yoksunluk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 25(86), 597-622.
- Yüksel, E. G. (2006). *Üniversite öğrencilerinin ayrılma bireyleşme özellikleri ve etkileyen etmenler*. (Uzmanlık Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Manisa.
- Yüksel, R. (2013). *Genç yetişkinlerde aşk tutumları ve yaşamın anlamı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Sakarya
- Żemojtel-Piotrowska, M. A., Piotrowski, J. P., & Maltby, J. (2017). Agentic and communal narcissism and satisfaction with life: The mediating role of psychological entitlement and self-

esteem. *International Journal of Psychology : Journal International de Psychologie*, 52(5), 420–424. <https://doi.org/10.1002/ijop.12245>

Zitek, E. M., & Jordan, A. H. (2019). Psychological entitlement predicts failure to follow instructions. *Social Psychological and Personality Science*, 10(2), 172-180.

Zitek, E. M., & Schlund, R. J. (2021). Psychological entitlement predicts noncompliance with the health guidelines of the COVID-19 pandemic. *Personality and Individual Differences*, 171, 110491. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110491>

EKLER

EK-1:

Kişisel Bilgi Formu

- 1) Cinsiyetiniz : Kız () Erkek ()
- 2) Yaşınız :
- 3) Sınıfınız:
- 4) Genel olarak fiziki görünümünüzden hoşnut musunuz? a) Evet () b) Hayır ()
- 5) Size göre ailenizin gelir düzeyi nasıl? a)Yetersiz () b) Orta düzeyde () c) İyi ()
- 6) Anne-Babanızın size karşı tutumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
a) İlgisiz () b) Demokratik () c) Otoriter () d) Koruyucu ()
- 7) Size göre akademik başarı düzeyiniz nasıl? a)Yetersiz () b) Orta düzeyde () c) İyi ()

EK-2:

Gençlerde Bireysellik Ölçeği

Açıklamalar: Lütfen aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz. Her ifadenin sağında, 1'den (Kesinlikle Katılmıyorum) 5'e kadar (Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirilmiş sayılar olduğunu göreceksiniz.

- ❖ İfadelerin **sizin için ne derece uygun** olduğunu düşünerek işaretleme yapınız.
- ❖ 1'den 5'e kadar **uygunluk derecesinin arttığına** dikkat ediniz.

1	2	3	4	5
Kesinlikle katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum

Gençlerde Bireysellik Ölçeği Örnek Maddeleri	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Ailemin benim hakkımdaki düşünceleri benim duygularımı etkilemez.	1	2	3	4	5
Ailem onaylamasa bile yapacağımı yaparım.					
Ailem haklı da olsa bana müdahale etmelerine izin veremem.					

Ailemin ihtiyaçları benim için önemli değildir.					
Yalnızken kendimi daha az sınırlanmış hissedirim.					
Yanlış bir şey yaptığımda onların üzülmesi beni etkilemez.					
Ailemin bakış açısını anlamak için kendimi zorlamam.					
Aile dostlarımızla birlikte vakit geçirmeyi gereksiz bulurum.					
Aile içinde sorumluluk almak gibi bir kaygım yoktur.					

EK-3:**Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği**

Örnek maddeler:				Bazen Katılmıyorum	Kararsızım	Bazen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum					
1	Diğer insanlardan daha fazlasını hak ettiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3	Eğer Titanikte olsaydım, ilk cankurtaran sandalında olmayı hak etmiş olurdum.	1	2	3	4	5	6	7
5	(İlişkilerimde) özel bir muamele görmem gerekmez.	1	2	3	4	5	6	7
7	Benim gibi insanlar ara sıra fazladan bir şans hak eder.	1	2	3	4	5	6	7
9	Her şeyin daha fazlasını hak ettiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7

5. Madde ters puanlanmaktadır. Yüksek puanlar yüksek düzeyde psikolojik ayrıcalığı göstermektedir.